

1

სამხრეთი

გამოცემა გენერალურ შტაბში
ზის-განყოფილების სამხედრო
სამისისტროსა წებადარ-
თულია სახმედრო მისისტ-
როს შიგნით.

სამწეობრო წესდება სუბუჟი არსილერიისა

ზარბაზნის სწავლა.

შესწორებულია და შევსებულია 1913 წ. 15 ოქტომბრიდან.

თფილისი.

სტამბა „ქართ. ბეჭ. ამხანაგობის“ გოლ. № 26.
1918.

საქართველოს რესპუბლიკის სამხედრო მინისტრის ბრძანების თანახმად შემდგარმა საწესდებო კომისიამ, ლენერალ **ოდისელიძის** თავჯდომარეობით და წევრებით: ლენერლის **არჯევანიძისა**, პოლკოვნიკ **ხოსიტაშვილის**, პოდპოლკოვნიკების: გენერალურ შტაბის **ჩეჩელაშვილის**, **ლ. ცაგარლის**, **აბესაძის**, **სულხანიშვილის**, **თუშანიშვილისა**, შტაბს-კაპ. **ალ. გორგაძის**, პორუჩიკების **თ. ჩიქვანაიას** და **ვას. გორგაძის**, **აბზიანიძის** და საქმის მწარმოებლის **კაპ. თევზაძისა**, განიხილა, შეასწორა და გადათარგმნა რუსულიდან ეს წესდება, რომელიც ეგზავნება ჯარებს სახელმძღვანელოდ.

სარბაზნო სწავლა.

განყოფილება I.

სარბაზნო სწავლა მოქმედებს.

თ ა ვ ი I.

პირადი შემადგენლობის ვარაუდი და პიროვნებათა ადგილები.

1. სარბაზნი და ყუთი შეადგენენ, საზოგადო წესით, განუყოფელ საომარ ერთეულს.

2. სარბაზნთან და ყუთთან სამოქმედოთ ინიშნებიან სარბაზნის ნაცვალის და 8 ნომერი:

№ 1 დამზიზნებელი № 5)
№ 2 მესაკეტი, № 6) დამყენებლები.

№ 3 განმტენი, № 7)
№ 4 მესამართე, № 8) შეყუთენი.

3. სროლის დროს ყუთს აყენებენ ზარბაზნის გვერდით, $1/2$ ნაბიჯზე მარცხნივ, ისრით სროლის პირისკენ, ყუთის ღერძს—1 ნაბიჯზე საომარ ღერძის უკან. ზევითა გადასაკეცი ნაწილი ფარისა აწეულია, ქვევითა ჩამოშვებული. ყუთის კარები გაღებული და ჩამოშვებულია.

ორი ლანკანი ვაზნით ამოღებულია ყუთიდან და დალაგებულია ყუთის კარების და ნომრებს შორის. ლანკნები ღიაა.

შენიშვნა: თუ ბრძოლის პირობები თხოულობენ, ყუთი შეიძლება დაყენებული იყოს ზარბაზნის მარჯვნივაც.

4. ზარბაზნის ნაცვალი არის ზარბაზნის უფროსი; ის მოვალეა:

ა) დასდგას ზარბაზანი პოზიციაზე შეძლებისამებრ ისე, რომ გვერდზე არ იყოს გადახრილი; უბრძანოს ამოთხარონ კვალი სახნისის მისაბჯენად;

ბ) დაფარულ პოზიციაზე ზარბაზნის დადგმისას უბრძანოს № 1 ზარბაზნის დამიზნებით საფარის თხემზე

განსაზღვროს უმცირესი სამიზნო, როგორც ზარბაზნის ღერძის მიმართულებით, აგრეთვე მის ორთავე მხარეს, დაახლოვებით სწორი კუთხის ფარგლებში (3, 0—4, 0 დანაყოფი კუთხისაზომისა);

ბ) თვალ-ყური ადევნოს, რომ ზარბაზნის პირდაპირ არ იყოს ისეთი საგნები, რომლებსაც შეეძლოთ შრაპნელების ნაანდრევით გასკდომის გამოწვევა;

დ) თვალ-ყური ადევნოს ნომრების სწორსა და სწრაფს მოქმედებას;

ე) თვალ-ყური ადევნოს მატერიალურ ნაწილის რიგიან მდგომარეობას და ზომა მიიღოს დაზიანებულის გასასწორებლად;

ვ) თვალ-ყური ადევნოს ზარბაზნის უახლოეს მიწვდის განუწყვეტლობას;

ზ) უბრძანოს ზარბაზნის გაგორება სხვა ადგილზე ($1\frac{1}{2}$ —2 ნაბიჯზე), თუ ხორთუმის ქვეშ მიწა გაფხვიერდა (როდესაც აღსანიშნავი წერტილი 100 საყენზე ახლოა ზარბაზნი წერტილის მიმართულებით უნდა გაგორდეს);

ც) მიიღოს და ჩაიწეროს ზარბაზნის შესახები დაყენებანი და გადასცეს ისინი თავის ზარბაზანს მათი საბო-

ლორ მნიშვნელობით. ჩაიწეროს ზარბაზნის აღნიშვნისას მიღებული დაყენებანი და მიზნების ნომრები,

თ) პირდაპირი დამიზნებით სროლის დროს, თუ აღსანიშნავი წერტილი ცუდათ გამოჩნდება ან დაიმალება, უბრძანოს პირველ ნომერს გადავიდეს განცალკევებულ დამიზნებაზე.

ი) სახითათო სიახლოვეზედ ნიშანში სროლის დროს უჩვენოს № 1-ს მიზნის არე;

კ) ბრძოლის დროს თვალ-ყური ადევნოს, რომ ნომრებმა მოიხმარონ ფარი და ყუთი მტრის ნასროლისაგან დასაფარავად, სროლის დროებით შეწყვეტის დროს კი უბრძანოს ამოთხარონ თხრილები ნომრებისათვის და საფარები ზარბაზნისა და ყუთისთვის, თუ ამის შესახებ განკარგულება გაიცა;

ლ) ვაზნის აწვის შეძლეგ თუ ორჯელ ჩახმახის დაცემით არ მოხდა გასროლა, ცოტა დაცდის შემდეგ, ვინაიდან, შესაძლებელია, გასროლა შეფერხდეს—თუ სროლა სწარმოებდა „ზარბაზნებით“ ან „ერთ ზარბაზნით“—უბრძანოს ნომრებს: „გასტენეთ ზარბაზანი ახალი ვაზნით!“. სხვა სახით სროლის დროს ზარბაზანი იცლება და არ

იტენება შემდეგ განკარგულებამდის. ხმა მალლა აუწყებს მწყობრის თავს; „ესა და ეს ზარბაზანი აიწვა“.

მ) ზარბაზნის ღრუში მასრის გაჭედის დროს უბრძანოს № 4-ს ზუმბით გამოავდოს იგი ტუჩიდან;

ნ) თუ ყუმბარა გაიჭედა, ისე მოიქცეს როგორც მეორე დამატებაშია ნაჩვენები;

ო) იმ შემთხვევისათვის თუ თვითონ გამოაკლდება, უნდა დანიშნოს თავის მოადგილეთ ზარბაზნის ნომერთაგანი;

პ. ზარბაზნის ნაცვალს დგება ყუთის უკან, ერთ ნაბიჯზე №№ 3 და 5-ს უკან, ნომრების მოქმედების დროს კი დგება იქ, სადაც საჭიროდ დაინახავს და იმისდა მიხედვით თუ რა ადგილზედაც იმყოფება, ეფარება ფარს ან ყუთს. ნომრები დგებიან:

№ 1—ლაფეტის მარცხენა მხარეზე, სახით მინდვრისაკენ;

№ 2—ლაფეტის მარჯვენა მხარეზე, სახით იმისკენ; ორივენი მჭიდროდ ლასტებთან, სახაზინო ჩანაკეთის სიმაღლეზე;

№ 3—ერთ ნაბიჯზე ყუთის უკან, მის მარჯვენა ნაწილის პირდაპირ, სახით მინდვრისაკენ.

№ 4—გადმოკეცილი სამართის შუაგულის პირდაპირ სახით ლაფეტისაკენ, მე-2 ნომერზე გასწორებით;

№ 5—ყუთის შუაგულის უკან, სახით მინდერისაკენ, მე-3 ნომერზე გასწორებით;

№ 6 – მე-5 ნომერზე მარცხნივ, სახით ლაფეტისაკენ, მარცხენა მხარით მჭიდროდ ყუთის მარცხენა ნაწილთან;

№№ 1, 2 და 4 ეფარებიან ფარებს, №№ 3, 5 და 6 - ყუთს;

№№ 7 და 8 იმყოფებიან ყუთის წინალოდან და მის პოზიციიდან გაყვანის შემდეგ დგებიან $1/2$ ნაბიჯზე ყუთის წინალის უკან, სახით ზარბაზნისკენ, № 4-ე მე-7 ნომერზე უფრო მარცხნივ; თუ №№ 7 და 8 მიიღებენ ბრძანებას და-რჩნენ ზარბაზნთან, მაშინ ზარბაზნის ნაცვალს მათ ადგი-ლებს უჩვენებს.

ზარბაზნთან მოქმედების დროს №№ 1 და 2 ზიან გადასაკეც საჯდომებზე; ზარბაზნის ნაცვალს და დანარ-ჩენი ნომრები, თუ აო მიიღებენ განსაკუთრებულ ბრძანე-ბას, არიან დაჩოქილები მუხლების ქვეშ სამუხლეებ ამოდე-ბულები. ნომრებს ნება ეძლევათ მიიღონ ისეთი მდგომა-რეობა, რომელიც მათთვის მოსახერხებელი და ადვილი

იქნება თავიანთ მოვალეობის შესასრულებლად და ამასთანავე დარჩნენ შეძლებისამებრ მოფარებულად. ლაფეტის უკან დაცურების შეწყვეტამდე (მაგარსა და მჭიდრო ნიადაგზე - პირველ გასროლის შემდეგ, რბილ ნიადაგზე კი—მე-2, მე-3 გასროლის შემდეგ) ნომრები გასროლის წინ შორდებიან ზარბაზანს იმდენად, რომ ლაფეტმა უკან დაცურების დროს არ გაჰკრას მათ.

როცა დაცურება შესწყდება № 3 დგება ზარბაზნის სახაზინო ჩამონაკვეთიან № 1-ს უკან, № 4 —სამართთან.

თ ა ვ ი ი I I .

ზარბაზნის სროლისთვის მომზადება.

6. ზარბაზნისა და ყუთის პოზიციაზე დალაგების შემდეგ — უგარკანგულოს:

ს ა ს რ ო ლ ა დ !

ამ განკარგულებით ნომრები იხსნიან ხმლებს და დახვეულ მაზარებს (ფარაჯებს) ალაგებენ + ნაბიჯზე ყუთის უკან, რის შემდეგ:

№ 1: ა) ხდის ხალთას სამიზნოს და სდებს (მას) ლაფეტზე,

- ბ) იღებს მე-2 ნომრისაგან პანორამას,
- გ) სდებს მას სამიზნოს ბუდეში,
- დ) გადაჰყავს თარაზოს სახურავი,
- ე) ათვლიერებს კუთხისაზომს, სამიზნოს, თარაზოს და მოჰყავს ისინი ძირითად¹⁾ მდებარეობაში.

№ 2: ა) იღებს პანორამის ყუთიდან პანორამას,

ბ) გადასცემს № 1—ელს.

გ) დაუშვებს ქვეითას და ასწევს ზევითა ნაწილს ფარისას.

დ) ხდის ხალთებს ზარბაზნის სახაზინო ნაწილს და ტუჩის და სამიზნოს ხალთასთან ერთად აწყობს მათ ჩამოხსნილ ხმლებთან,

ე) აძრობს სალაშქრო კინკილას;

№ 3 შველის №№ 5 და 6;

ა) ყუთის გაღებაში და მისი კარების ჩამოშვებაში,

1) ძირითადი მდებარეობა: სამიზნო დაშვებულია ჟარამდე; კუთხისაზომი და თარაზო 30—0: ამრეკველი 10.

ბ) ორი ვაზნებიანი ლანკანის ამოღებაში და მათ მიწაზე დალაგებაში;

შენიშვნა: თუ ზარბაზანს ყუთი არ უდგია და მიწვედა სწარმოებს ზარბაზნის წინალი-დგან, რომელიც დგას ზარბაზნის უკან, მაშინ: № 3: ა) მიირბენს ზარბაზნის წინალთან.

ბ) იღებს იქიდან ერთ ლანკანს ვაზნებითა

გ) მიაქვს ზარბაზანთან და სდებს ლაფეტის მარცხენა ლასტის გასწვრივ, № 1-ს უკან ისე, რომ ზარბაზნის თვალი გაცურების დროს ზედ არ შესდგეს.

№ 4: ა) გადაკეცავს სამართს,

ბ) გამოხსნის ნიჩბებს, ზუმბას, სარს და აწყობს მათ 2 ნაბიჯზე ლაფეტის მარჯვნივ;

№№ 5 და 6: ა) ალებენ ყუთს და ჩამოუშვებენ მის კარებს;

ბ) ილებენ ორ ლანკანს ვაზნებით და აწყობენ მათ მიწაზე,

გ) ალებენ ლანკნებს;

№№ 7 და 8, თუ დატოვებულა იქნებიან ზარბაზანთან, იქცევიან ზარბაზნის ნაცვალის ჩვენებისამებრ.

ყველა ნაჩვენებ მოქმედებათა შესრულების შემდეგ, ზარბაზნის ნაცვალი და ყველა ნომრები დაიჩოქებენ თავის ადგილებზე.

თავი III.

ს რ ო ლ ა.

7. განცალკევებულ დამიზნებით შრაპნელით სროლის დროს—უგანკარგულოს:

1. ამა და ამ მიზანში!

2. დაუმიზნე ამა — და — ამისკენ!

3. კუთხისაზომი 00 — 00! ¹⁾

4. თარაზო 00 — 00! ²⁾

5. სამიზნო 00!

6. მილი 00! (დაცემაზე! კარტეჩი!)

№ 1: ა) აყენებს კუთხისაზომს და სამიზნოს განკარგულებით ნაჩვენებ დანაყოფთა რიცხვზე და ხმა მალა იმეორებს ყველა დაყენებას.

ბ) დაუმიზნებს ზარბაზანს ნაჩვენებ წერტილში,

¹⁾ პირველი ორი ციფრი ეხება მეორე ორი—პანორამის კუთხისაზომის დალაბანდს.

²⁾ პირველი ორი ციფირი ეხება რკალს, მეორე ორი—თარაზოს დალაბანდს.

გ) როცა ზარბაზანი მზად არი გასასროლად,—დაიძახებს: „მზადაა!“ და იღებს ზონარს;

№ 2: ა) გამოსწევს საფთოთხილოს (თუ ის ჩაძირულია),

ბ) აღებს საკეტს,

გ) როცა ვაზნა შედებულია ზარბაზანში,—ხურავს საკეტს;

№ 3: ა) იღებს ვაზნას № 5—გან,

ბ) ამოწმებს და ხმამაღლა კითხულობს მილის დაყენებას,

გ) უახლოვდება ზარბაზნის სახაზინო ჩამონაკვეთს,

დ) სდებს ვაზნას ზარბაზანში,

ე) იღებს № 5-გან შემდეგ ვაზნას და უჭირავს ხელში;

№ 4: ა) უახლოვდება სამართს,

ბ) მისი საშუალებით მომიზნეს ჩვენების თანახმად ამოძრავება ხორთუმს;

№ 5: ა) იღებს ლანკანიდან ვაზნას,

ბ) აყენებს მილს განკარგულების თანახმად,

გ) გადასცემს ვაზნას მე-3 ნომერს,

დ) იღებს ლანკანიდან ან მე-6 ნომრისაგან შემდეგ ვაზნას,

ე) ამოწმებს ან აყენებს მილს და უჭირავს ვაზნა ხელში;

№ 6: ა) იღებს ლანკანიდან ვაზნას,

ბ) აყენებს მილს განკარგულების თანახმად და უჭირავს ვაზნა ხელში.

8. შრაპნელით სროლისთვის განცალკევებულად დამიზნების დროს როცა დამიზნება სწარმოებს ამრეკველით ან სამიზნო მილით—უგანკარგულოს:

1. ამა — და — ამ მიზანში!

2. დაუმიზნე ამა — და — ამისკენ!

3. ამრეკველი 0! ¹⁾

4. კუთხისაზომი 30 — 0!

5. სამიზნო 00!

6. მილი 00! (დაცემაზე! კარტეჩი!) განკარგულებით: „ამრეკელი 0“:

№№ 1 და 2, თვითეული თევის ადგილიდან, ჩამოუშვებენ ფარის ზევითა ნაწილს.

¹⁾ პირდაპირი მომართვის დროს პანორამით ამრეკველი დაყენებული უნდა იყოს სულმუდამ ნოლზე.

განკარგულებით: „სამიზნო მილით“:

№ 1 გადასწევს ფარის ფანჯრის ასათარებელს.

ორივე შემთხვევაში:

№ 1 დაუმიზნებს ზარბაზანს ნაჩვენებ მიზანს ამრეკველით, ამასთანავე ამრეკველი სულმუდამ დაყენებული უნდა იყოს ნოლზე, სამიზნო მილზე;

№ 4 არ უცდის № 1-ის ჩვენებას და აძლევს ზარბაზანს სამართით ტლანქ მიმართულებას მიზნისაკენ.

ყველა დანარჩენი მოქმედებანი ნომრების მიერ სრულდება ისე, როგორც განცალკევებულ დამიზნებით სროლის დროს.

№№ 1 და 2, რა წამს გათავდება სროლა ამრეკველით, სწევენ მალლა ფარის ზევითა ნაწილს.

№ 1, რა წამს გათავდება სროლა სამიზნო მილით, ხურავს ფარის ფანჯრის ასათარებელს.

9. გრანატით სროლისათვის ყველა შემთხვევებში მიაწოდონ განკარგულება, ისე, როგორც მე-7 და 8 მუხლებშია, მხოლოდ უნდა წინასწარ უგანკარგულოს:

გრანატით!

განკარგულებას კი მილის დასაყენებლად არ იძლევა.

ყველა №№ იქცევიან ისე, როგორც შრაპნელით სროლისას, მაგრამ №№ 3, 5 და 6 არ აყენებენ მილს.

10. სროლის საწარმოებლად უგარკანგულოს:
ესა - და - ეს! (ზარბაზნის ნომერი).

№ 1 ისერის;

№ 2, გასროლის გათავეების შემდეგ, ალებს საკეტს.

№№ 1 და 2, ლაფეტის გაცურების შეწყვეტის შემდეგ გადაკეცავენ საჯდომებს და სხდებიან ზედ.

11. გასროლის შემდეგ სამიზნოს და მილის ახალ განკარგულებამდე ზარბაზანს არა სტენიან, მხოლოდ დაუმიზნებენ ღია კლიტით.

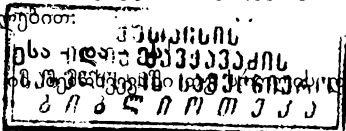
მიღები შრაპნელებისა, რომლებიც №№ და 6 აქვთ, მზადდებიან თანახმად უკანასკნელ განკარგულების.

ზარბაზნის გასატენად დაყენებათა შეუცვლელად— უგანკარგულოს:

ც ე ც ხ ლ ი!

ზარბაზნის გატენის შემდეგ გასროლა სწარმოებს განკარგულებით:

ან: ესა და ესა
12. ესა და ესა
ბ ი ბ ლ ი რ თ ე ე

ბაზანთან არ იმყოფება და ზარბაზნის მიწვდა სწარმოებს ზარბაზნის წინალიდგან, ზარბაზნის ნაცვალი შველის მე-3 ნომერს მიღების დაყენებაში.

13. განკარგულებით:

1. ერთი ვაზნა! (ორი ვაზნა!)

2. ჩქარი ცეცხლი!

ზარბაზანი გაისერის განკარგულებით ნაჩვენებ რიცხვს, ამასთანვე № 1 ყოველ გასროლის წინ ამოწმებს დამიზნებას.

14. განკარგულებით:

კ ა რ ტ ე ჩ ი!

ზარბაზანი, რა წამს მზად იქნება, ისერის ზარბაზნის ნაცვალის განკარგულებით:

ესა - და - ეს!

15. მილის „კარტეჩ“-ზე დაყენებით სროლის დროს:

ა) დამიზნება ზარბაზნისა სწორდება მხოლოდ მაშინ, როცა ის შესამჩნევად იცვლის ადგილს;

ბ) ხუფი სამანძილო მილს შეიძლება არ მოაგლიჯონ.

16. მოძრავ მიზნებში პირდაპირი დამიზნების სროლის დროს:

№ 1: ა) შეუწყვეტლად დაუმიზნებს ზარბაზნს მიზნისკენ განკარგულებამდის:

ან ესა - და - ეს!

ბ) ამ განკარგულებით გაისვრიან იმ დროს, როდესაც მიზანი სამიზნო ხაზს გაუსწორდება.

ზარბაზნის ნაცვალი და დანარჩენი ნომრები მოქმედებენ ისევე, როგორც განცალკევებულ დამიზნებით სროლის დროს.

17. №№ 5 და 6 სარგებულობენ სროლის ყოველი შეწყვეტით და ალაგებენ მასრებს ცარიელ ღანკანში, ლანკნებს კი ყუთებში.

18. აწვის დროს № 1 დაუშვებს ჩახმახს კიდევ ორჯერ, თუ არ მოჰყვა გასროლა, პატარა ხნის შემდეგ:

№ 2: ა) იღებს ვაზხას ზარბაზნის ღრუდან,

ბ) აძლევს მას № 3-ს

№ 3: ა) იღებს მე-2 ნომრისაგან იმ ვაზნას, რომელმაც იმტყუნა და

ბ) სდებს მას ლანკანში.

19. ზარბაზანთან ყოველგვარ მოქმედების შესაჩერებლად უგანკარგულოს:

შესდექ!

ნომრები სწყვეტავენ ყველა მოქმედებას და რჩებიან იმ ადგილებზე, სადაც მათ მოუსწრო ამ განკარგულებამ.

ზარბაზნის ნაცვალი ამ განკარგულების გაცემის დროს ხელს მალლა სწევს.

დამიზნულ ზარბაზნის მდებარეობის აღნიშვნა. გადასვლა პირდაპირი დამიზნებიდან განცალკევებულზე.

2(). პირდაპირის დამიზნებით სროლის დროს, მოძრავ მიზანში სროლის გარდა, აწარმოებენ აღნიშვნას დამიზნულ ზარბაზნის მდებარეობის სიმალლეზე და მიმართულებაზე, სროლის შეუფერხებლივ.

ზარბაზნის ნაცვალი აჩვენებს № 1 აღსანიშნავ წერტილს; № 1 მოახსენებს ზარბაზნის ნაცვალს აღნიშვნის დროს მიღებულ დაყენებებს თარაზოსას და პანორამის კუთხისაზომისას.

თუ დამიზნულ ზარბაზნის მიმართულების აღნიშვნის დროს არ აღმოჩნდება მოხერხებული აღნიშვნისთვის საგანი, მაშინ ზარბაზნის ნაცვალის ბრძანებით გამოსდგამენ სარს.

სარს გამოსდგამს № 4.

21. თუ პირდაპირი დამიზნებით სროლის დროს წერტილი დაიმალება ან ცუდათ გამოჩნდება, მაშინ ზარბაზნის ნაცვალის ბრძანებით, № 1 მოუშართავს აღსანიშნავ წერტილში კუთხისაზომის და თარაზოს იმ დაყენებებით, რომლებიც მიიღეს აღნიშვნის დროს.

კუთხისაზომის, თარაზოს, სამიზნოს და მილის დაყენების შეცვლა. მიზნის გამოცვლა. ყუმბარის გამოცვლა.

22. კუთხისაზომის დაყენების გამოსაცვლელად— უგანკარგულოს:

მარცხნივ (მარცხნივ) 00!

ან. კუთხისაზომი 00—00! (ახალი კუთხისაზომის დანაყოფთა რიცხვი).

თარაზოს დაყენების გამოსაცვლელად— უგანკარგულოს:

თარაზო 00—00! (ახალი თარაზოს დანაყოფთა რიცხვი).

ან: თარაზო მეტი (ნაკლები) 00! სამიზნოს დაყენების გამოსაცვლელად— უგანკარგულოს:

00! (ახალი სამიზნოს დანაყოფთა რიცხვი).

ყოველ შემთხვევაში № 1:

ა) სცელის დაყენებას (კუთხისაზომისას, თარაზოსას, სამიზნოსას).

ბ) იძახის ხმამაღლა ახალ დანაყოფს.

გ) ასწორებს დამიზნებას და მიმართავს დახმარებისათვის მე-4 ნომერს მიმართულების შეცვლის დროს.

დ) როცა ზარბაზანი გასასროლად მზად იქნება, დაიძახებს: „მზადაა“ და იღებს ზონარს.

შენიშვნა. № 2 შველის № 1 სამიზნოს დაყენების გამოცვლაში.

2ჰ. მილის დაყენების გამოსაცვლელად—უგანკარგულოს:

მილი. 00 — 00!

ან: **დაცემაზე!** (კარტეჩი!).

თუ ზარბაზანი გატენილი არ იყო:

№№ 3, 5 და 6 სცელიან იმ შრაპნელების მიღების დაყენებას, რომლებიც მათ ხელში აქვთ, რის შემდეგ:

№ 3 ხმამაღლა იძახის ახალ დაყენებას და სტენის ზარბაზანს.

თუ ზარბაზანი გატენილი იყო:

№ 2: ა) იღებს ვაზნას ზარბაზნის ღრუდან და უჭირავს (იგი) ხელში.

ბ) ხურავს საკეტს იმის შემდეგ, როცა № 3 შესდებს ზარბაზანში ახალ ვაზნას.

გ) აძლევს მე-3 ნომერს ზარბაზნიდან გამოღებულ ვაზნას.

№№ 3, 5 და 6 ისევე იქცევიან, როგორც იმ შემთხვევაში, როცა ზარბაზანი არ იყო გატენილი, რის შემდეგ:

№ 3: ა) იღებს მე-2 ნომრისაგან ზარბაზნის ღრუდან გამოღებულ ვაზნას და

ბ) უცვლის მას მილის დაყენებას უკანასკნელ განკარგულების თანახმად.

24. მიზნის გამოსაცვლელად (ცეცხლის გადატანა)— უგანკარგულოს:

1. შესდექ!

2. ამა-და-ამ მიზანში!

და შემდეგ, აუ საჭიროა, დაუმატოს განკარგულ-

ბანი კუთხისაზომის, თარაზოს, სამიზნოს და მილის დაყენების გამოსაცვლელად.

შესრულება ზემოთ მოხსენებულსამებრ.

25. ყუმბარის გამოსაცვლელად — უგანკარგულოს:

1. შესდექ!

2. გრანატით!

ან. 1. შესდექ!

2. შრაპნელით — მილი 00!

(დაცემაზე! კარტეჩი!)

შესრულება ზემოთმოხსენებულისამებრ.

ზარბაზნის გამოცვლა. სრული შეწყვეტა და დროებითი შეჩერება ცეცხლისა.

26. ცეცხლის დროებით შეჩერებისთვის უგანკარგულოს:

გამოიღე ვაზნა!

გატენილ ზარბაზანს სკლიან; შემდეგ № 2 სტოვებს საკეტს ღიას:

№№ 3, 5 და 6: ა) აყენებენ „კარტეჩ“-ზე იმ შრა-
პნელების მიღებს, რომლებიც ხელში აქვთ.

ბ) ალაგებენ ვაზნებს ლანკნებში.

გ) ალაგებენ ცარიელ მასრებს ლანკნებში და ამ
ლანკნებს—კი (მათთან ერთად)—ყუთში.

ამის შესრულების შემდეგ ყველა ნომრები ოდგებიან
თავის ადგილებზე (მუხლი 5).

მიზანში დამიზნული რჩება ზარბაზანი.

კუთვნილებას არ ალაგებენ.

27. ცეცხლის სრულად შეწყვეტისათვის უვარკანგუ-
ლოს:

გათავება!

გატენილ ზარბაზანს სცლიან, შემდეგ:

№ 1: ა) ჩამოშვებს უარამდე ზარბაზნის სახაზინო
ნაწილს.

ბ) მოჰყავს ლაფეტი საშუალო მდებარეობაში.

გ) სამიზნოს და თარაზოს აყენებს ძირითად მდებარეობაში, პანორამის კუთხის საზომს კი 00-(10)-ზე.

დ) თავსა ჰხურავს თარაზოს.

ე) შველის მე-2 ნომერს თარის ზევითა ნაწილის ჩამოშვებაში.

ე) ჰსნის სამიზნოდან პანორამას და აძლევს № 2-ეს.

ზ) გადმოჰყევას თავის საჯდომს.

№ 2: ა) ხურავს საკეტს.

ბ) უყრის სალაშქრო კინკილავს.

გ) გადმოჰყევას თავის საჯდომს.

დ) ჩამოუშვებს ფარის ზევითა ნაწილს (№ 1-ის დახმარებით).

ე) სწევს მაღლა ფარის ქვეითა ნაწილს.

ვ) იღებს № 1-გან პანორამას და სდებს მას პანორამის ყუთში;

№ 3: ა) იღებს № 2-გან ვაზნას და, თუ იგი შრაპნელია, აყენებს იმის მილს „კარტეჩ“-ზე.

ბ) სდებს ვაზნას ლანკანში.

გ) შველის №№ 5 და 6 მასრების ლანკნებში და ლანკნების ყუთში ჩალაგებაში;

№ 4 გადასდებს სამართს;

№№ 5 და 6: ა) აყენებენ თავის შრაპნელების მილებს „კარტეჩ“-ზე.

ბ) ალაგებენ ვაზნებს და ცარიელ მასრებს ლანკნებში.

გ) ალაგებენ ლანკნებს ყუთებში და ჰხურავენ მათ |

კარებს. ზევით მოხსენებულის შესრულების შემდეგ ნომრები ზარბაზნის ნაცვალის ბრძანებით:

ა) ამოაგორებენ ზარბაზანს თვლებისაგან და ხორთუმისაგან დატოვებულ კვლებიდან.

ბ) აკრავენ რაც ჩამოხსნილი კუთვნილება იყო და აცვამენ ხალთებს.

გ) ჩამოიკიდებენ ხმლებს, ჩამოიკვამენ დახვეულ მაზარებს და დგებიან თავის ადგილებზე (მუხ. 5, ნახ. 1).

თ ა ვ ი IV.

პირადი შემადგენლობის საფარი.

28. სროლის დროს ზარბაზნის ნაცვალი და ნომრები განსაკუთრებულ ბრძანების მიუღებლად ეფარებიან ზარბაზნის ფარს და ყუთს.

შენიშვნა. თუ რაიმე მიზეზისა გამო ზარბაზანთან არ იმყოფება ყუთი, მაშინ შეიძლება მას მოხსნან ფარები, მიიტანონ ზარბაზანთან და ზარბაზნის ნაცვალის ჩვენებით დააყენონ ზარბაზნის მარჯვენე ან მარცხენე. ხსნიან ფარებს ყუთიდან და

მიაქვთ ზარბაზნოან: № 5-ეს—წინა ფარი, № 6-ეს -- უკანა; ორივე ეს ნომრები, ზარბაზნის ნაცვალის ჩვენების თანახმად, ან რჩებიან ზარბაზნთან და ეფარებიან მოტანილ ფარებს, ან ბრუნდებიან ყუთთან.

ამ ფარებს აცლიან ზარბაზნს და უკეთებენ ისევ ყუთს იგივე ნომრები განკარგულებით: „გათაყვება“.

29. თუ ზარბაზნი დგას სანგარში, ან მის ახლო ამოთხრილია თხრილები, მაშინ ნომრების დასათარავად— უგანკარგულოს:

შეეფარეთ!

№№ 1, 3, 5, და 6 ეფარებიან მარცხენა თხრილებს, ზარბაზნის ნაცვალი და №№ 2 და 4—მარჯვენას.

30. თუ სასურველია ნომრების ამოფარება რომელიმე ადგილობრივ მყოფ საგნების უკან, მაშინ ამას ასრულებენ იმავე განკარგულებით, წინასწარ მიცემულ ჩვენების თანახმად.

თ ა ვ ი V.

დაკლებულ ნომრების მოადგილეების დანიშვნა.

§1. იმ შემთხვევაში თუ გამოაკლდა ზარბაზნის ნაცვალი, ზარბაზნის უფროსად დგება წინდაწინ დანიშნული მოადგილე, რომელიც ამასთანავე ასრულებს თავის მოვალეობას ნომრისას.

დაკლებული ნომრების მოადგილეები ინიშნებიან ზარბაზნის უფროსის ჩვენებით.

თუ საჭირო იქნება, ნომრის მოვალეობა ზარბაზნის ნაცვალმა უნდა შეასრულოს და აგრეთვე ამისთვის მოწვეულნი უნდა იყვნენ №№ 7 და 8.

თ ა ვ ი VI.

დასვენება და ნომრების შეგროვება.

§2. უგანკარგულოს:

მოისაქმე!

ამ განკარგულებას იძლევიან მხოლოდ ვამოცლილ ზარბაზანთან.

ა) №№ 3, 5 და 6 აყენებენ „კარტეჩ“-ზე იმ შრატ-პნელების მიღებს, რომლებიც მათ ხელში აქვთ.

ბ) აწყობენ ვაზნებს ლანკნებში.

გ) ზარბაზნის ნაცვალი და ნომრები ისწორებენ ტანისამოსს და მოკაზმულობას და შეუძლიათ მიიღონ დასასვენებლად თავისუფალი მდგომარეობა; ზარბაზნისაგან მოშორება შეუძლიათ მხოლოდ უფროსის ნებართვით.

33. განკარგულებით:

1. **ზარბაზნის უკან!**

2. **წა!**

ზარბაზნის ნაცვალი და ნომრები ეწყობიან ერთ ნაბიჯზე ხორთუმის უკან (სამართის უკან, თუ ის გადაკეცილია), სახით ზარბაზნისკენ, ორ მწკრივად, ნომრების რიგზე მარჯვნიდან: კენტი ნომრები პირველი, ლუწი—მეორე მწკრივში, ზარბაზნის ნაცვალი ნომრების მარჯვენა ფრთაზე.

34. განკარგულებით:

1. **ზარბაზანთან!**

2. **წა!**

ზარბაზნის ნაცვალი და ნომრები იჭერენ თავიანთ ადგილებს ზარბაზანთან (მუხლი 5).

თ ა ვ ი VII.

ნომრების თვლა.

პარკში №№ ბის ცვლის საწარმოო მაცადინობის დროს უგანკარგულონ:

ნომრებო გასაცვლელად

წა!..

პირველი განკარგულების შესასრულებლად №№ 1, 2, 3, 4 და 5 მობრუნდებიან მარცხნისაკენ, მე № 6 კი— ირგვლივ.

მეორე განკარგულებით № 6 მიდის ზარბაზნის და ყუთის წინ მე № 2-ს ადგილას; № 5—მე № 6-ს ადგილას; მე № 3 —მე № 5 ადგილზე; № 1—მე № 3 ადგილას; № 4—მე № 1 ადგილას; მე № 2—მე № 4 ადგილას.

განყოფილება II

გაუბიკასთან მოქმედება

თ ა ვ ი I

პირადი შემადგენლობის დათვლა და პიროვნებათა ადგილები.

1) ზარბაზანი და ყუთი შეადგენენ განუყოფელ ერთეულს.

2) ზარბაზანთან და ყუთთან სიმოქმედოთ ინიშნება ზარბაზნის ნაცვალი, ყუთის მტარებელი ორ ზარბაზანზე I და 8 ნომერი:

№ 1 — დამმიზნებული

№ 2 — მესაკეტე

№ 3 — გამტენი

№ 4 — მესამართე

№ 5 — დამყენებელი

№ 6 — მემასრე

№ 7 — მესამართე

№ 8 — მეყუთე

სროლის დროს ყუთი უნდა იდგეს ზარბაზნის გვერდით $1/2$ ნაბიჯზე მარცხნივ ისრით სროლის პირისკენ. |

ყუთის ღერძი უნდა იქნეს 1 ნაბიჯზე საომარ ღერძის უკან. კარები გაღებული და აწეულია.

ორი ლანკანი ვახანით ამოღებულია ყუთიდგან და ყუთის კარის და ნომრების შორის ლანკანები—ლიაა.

შენიშვნა. თუ ბრძოლის პირობები მოითხოვს, ყუთი შეიძლება დადგმული იქნეს ზარბაზნის მარჯვნივ.

4 ზარბაზნის ნაცვალი არის ზარბაზნის უფროსი, ის მოვალეა დასდგას ზარბაზანი პოზიციაზე შეძლებისამებრ ისე, რომ გვერდზე არ იყოს გადახრილი: უბრძანოს ამოთხარონ კვალი სახნისის მისაბჯენათ.

ბ) დაფარულ პოზიციაზე ზარბაზნის დადგომის შემდეგ უბრძანოს საფარის თხემზე ზარბაზნის დამიხნებით განსაზღვროს უმცირესი სამიზნო, როგორც ზარბაზნის ღერძის მიმართულებით, აგრეთვე მის ორთავე მხარეს, დახლოვებით, სწორი კუთხის ფარგლებში (და დანაყოფი კუთხის საზომის 3,0--4,0).

გ) თვალყური ადევნოს რომ ზარბაზნის პირდაპირ არ იქნეს ისეთი საგნები, რომლებსაც შეუძლია შრანენლების ნაადრევი გასკდომა გამოიწვიოს.

დ) თვალყური ადევნოს ნომრების სწორე და სწრაფ მოქმედებას.

ე) თვალყური ადევნოს მატერიალურ ნაწილის რიგთან მდგომარეობას და ზომა მიიღოს დაზიანებულის გასასწორებლათ.

ვ) თვალყური ადევნოს ზარბაზნის უახლოეს მიწვდის განუწყვეტლობას.

ზ) უბრძანოს ზარბაზნის გაგორება სხვა ადგილზე (1¹/₂—2 ნაბიჯზე), თუ ხორთუმის ქვეშ მიწა გაფხვიერდა (როდესაც დამიზნების წერტილი 100 საჯენზე ახლოა— ზარბაზანი წერტილის მიმართულებით უნდა გაგორდეს)

ც) მიიღოს და ჩაიწეროს ზარბაზნის შესახები დაყენებანი და გადასცეს ისინი თავის ზარბაზანს მათი საბოლოო მნიშვნელობით. ჩაიწეროს ზარბაზნის მიღებული დაყენებანი და ნომრები.

თ) პირდაპირი დამიზნებით სროლის დროს, თუ დამიზნების წერტილი ცუდათ გამოჩნდება, ან დაიმალება, უნდა უბრძანოს პირველ ნომერს გადავიდეს განცალკევებულს დამიზნებაზე.

ი) სახიფათო სიახლოეზე ნიშანში სროლის დროს უჩვენოს № 1-ს მიზნის არე.

კ) ბრძოლის დროს თვალყური ადევნოს, რომ ნომრებმა მოიხმარონ ფარი და ყუთი მტრის ნასროლისაგან დასაფარავად, სროლის დროებითი შეწყვეტის დროს კი უბრძანაოს ამოთხარონ თბრილები ნომრებისთვის და საფარები ზარბაზნის და ყუთისთვის თუ ამის შესახებ განკარგულება, იქმნა გაცემული.

ლ) მასრის აწვის შემდეგ თუ ორჯელ ჩახმახის დაცემით არ მოხდა გასროლა— ცოტა ხნის დაცდის შემდეგ, ვინაიდან, გასროლა შესაძლებელია შეფერხდეს, თუ სროლა სწარმოებდა ზარბაზნებით ან ერთი ზარბაზნით უბრძანოს ნომრებს „გატენეთ ზარბაზანი ახალი მასრით“. ხვა სახით სროლის დროს ზარბაზანი იცლებია და არ ტენება შემდეგ განკარგულებამდის. ხმა მალლა აუწყებს წყობრის თავს: „ეს და ეს ზარბაზანი აიწვა“. ზარბაზნის ღრუში მასრის გაჭედის დროს უბრძანოს № 4-ს ზემოთ გამოავდოს იგი ტუჩიდან;

ნ) თუ ყუმბარა გაიჭედა, ისე მოიქცეს როგორც უკვე დამატებაშია ნაჩვენები.

ო) იმ შემთხვევაში თუ თვითონ გამოაკლდება, უნდა ანიშნის თავის მოადგილეთ რომელიმე ზარბაზნის ნომერსაგანი;

ზარბაზნის ნაცვალ დგება ყუთის უკან, ერთ ნაბიჯზე №№ 3 და 5 -ს უკან; ნომრების მოქმედების დროს კი იქ იმყოფება, სადაც საჭიროდ დაინახავს და, იმის და, მიხედვით თუ რა ადგილზე იმყოფება, ეფარება ფარს ან ყუთს.

ნომრები დგებიან:

№ 1 ლაფეტის წარცხენა მხარეზე, სახით მინდვრისაკენ;

№ 2—ლაფეტის მარჯვენა მხარეზე, სახით თითონ ლაფეტისკენ ორთავენი მჭიდროდ ლასტებთან სახაზინო ჩანაკვეთის სიმაღლეზე;

№ 3—ერთ ნაბიჯზე ყუთის უკან, მის მარჯვენა ნაწილის პირდაპირ, სახით მინდვრისაკენ;

№ 4 გადადებულ სამართის შუაგულის პირდაპირ სახით ლაფეტისაკენ, მე—2 ნომერზე გასწორებით;

№ 5—ყუთის შუაგულის უკან, სახით მინდვრისაკენ მე—3 ნომერზე გასწორებით;

№ 6—მე—5 ნომერზე მარცხნივ-სახით ლაფეტისკენ მარცხენა მხარით მჭიდროდ ყუთის მარცხენა ნაწილთან

№ 1, 2 და 4 ეფარებიან ფარებს, №№ 3, 5 და 6 ყუთს;

№ 7—გადაკეცილ სამართის 'შუაგულის და № 4—ს პირდაპირ, სახით ლაფეტისაკენ, მე-1 ნომერზე გასწორებით.

№ 8—იმყოფება ყუთის წინალთან, და მის პოზიცი-
აზე გაყვანის შემდეგ დგება $1\frac{1}{2}$ ნაბიჯზე ყუთის წინალის
უკან. სახით ზარბაზნისაკენ; თუ № 8 მიიღებს ბრძანებას
დარჩეს ზარბაზნთან, მაშინ მის ადგილს უჩვენებს ზარ-
ბაზნის ნაცვალი.

ზარბაზნთან მოქმედების დროს № 1 ზის გადასა-
კეც საჯდომზე. ზარბაზნის ნაცვალი, და დანარჩენი, ნომ-
რები, თუ არ მიუღიათ განსაკუთრებული ბრძანება არიან
დაჩოქილები, მუხლების ქვეშ სამუხლეებზე. ნომრებს ნება
ეძლევათ მიიღონ ისეთი მდგომარეობა, რომელიც მათ გაუ-
ადვილებს მოვალეობას და ამასთანვე შეძლებას მისცემთ
იქმნენ მოფარებულად. ლაფეტის უკან დაცურების შეწყუ-
ეტამდე (მაგარსა და მჭიდრო ნიადაგზე—პირველ გასრო-
ლის შემდეგ, რბილ ნიადაგზე კი—მე-2, მე-3 გასროლის
შემდეგ ნომრები გასროლის წინ შორდებიან ზარბაზნს
იმდენად, რომ ლაფეტმა უკან დაცურების დროს არ გაპ-
კრას მათ). როცა დაცურება შესწყდება № 3 დგება ზარ-
ბაზნის ჩამონაკვეთთან № 1-ს უკან; № 4 და № 7—სამართთან.

თ ა ვ ი ი I.

ზარბაზნის სროლისთვის მომზადება.

ი. ზარბაზნის და ყუთის პოზიციაზე დაყენების შემდეგ უგანკარგულოს:

საომრად!

ამ განკარგულებით ნომრები იხსნიან ხმლებს და დახვეულ მაზარებს (ფარაჯებს) და ალაგებენ მათ 4 ნაბიჯზე ყუთის უკან, რის შემდეგ:

№ 1: ა) ხდის ხალთას სამიზნოს და სდებს მას ლაფეთზე,

ბ) იღებს მე-2 ნომრისაგან პანორამას.

გ) სდებს მას სამიზნოს ბუდეში,

დ) ათვალეირებს კუთხის-საზომს, სამიზნოს და თარაზოს და მოჰყავს ისინი ძირითად¹⁾ მდგომარეობაში.

№ 2: ა) იღებს სანაპანორამო ყუთიდან პანორამას

¹⁾ ძირითადი მდგომარეობა: სამიზნო დაშვებულია უარამდე; კუთხის-საზომი და თარაზო: 30—0; ამრეკველი: 0.

ბ) გადასცემს № 1-ს.

გ) დაუშვებს თარის ქვეითა ნაწილს.

დ) ახლის ხალთებს ზარბაზნის სახაზინო ნაწილს და ტუჩს და სამიზნო ხალთასთან ერთად აწყობს მათ ჩამონსნილ ხმლებთან,

ე) აძრობს სალაშქრო ჭინჭილაკს,

№ 3 შველის № № 5 და 6:

ა) ყუთის გაღებაში და მისი კარების აწევაში

ბ) ორ ყუმბარებიან და მასრებიან ლანკნების ამოღებაში და მათი მიწაზე დალაგებაში;

შენიშვნა: თუ ზარბაზნთან არ იმყოფება ყუთი და კვება სწარმოებს ზარბაზნის წინალიდან, რომელიც იმყოფება ზარბაზნის უკან, მაშინ:

№ 3: ა) მირბის ზარბაზნის წინალთან,

ბ) იღებს იქიდან ერთ ლანკანს ყუმბარებით და მასრებით.

გ) მიაქვს ზარბაზნთან და სდებს ლაფეტის მარცხენა ლასტის გასწრივ, № 1-ს უკან, ისე რომ ზარბაზნის გოგორა გაცურების დროს ზედ არ შესდგეს.

№ № 4 და 7 ა) გადაკეცავენ სამართს,

ბ) გამოხსნიან ნიჩბებს, ზუმბას და სარს და აწყობენ მათ 2 ნაბიჯზე ლაფეთის მარჯვნივ;

№ № 5 და 6: ა) ალებენ ყუთს და ჩამოუშვებენ მის კარებს,

ბ) ილებენ ორ ლანკანს ყუმბარებით და მასრებით და აწყობენ მიწაზე;

გ) ალებენ ლანკნებს:

№ 8 თუ დატოვებული იქნებიან ზარბაზანთან მოიქცევიან ზარბაზნის ნაცვალის ჩვენებისამებრ

ყველა ნაჩვენებ მოქმედებათა შესრულების შემდეგ, ზარბაზნის ნაცვალი და ყველა ნომრები დაიჩოქებენ თავიანთ ადგილებზე.

თ ა ვ ი III

სროლა.

განცალკევებულ დამიზნებით შრაპნელით სროლის დროს—უგანკარგულოს:

- 1) შრაპნელით!
- 2) ამა-და-ამ მიზანში!
- 3) მოუმარჯვეთ ამა-და-ამისკენ!
- 4) წამალი!
- 5) კუთხის საზომი (00—00¹)!
- 6) თარაზო (00--00²)!
- 7) სამიზნო 00!
- 8) მილი 00! (დაცემაზე! კარტეჩი!)

№ 1: ა) აყენებს კუთხის-საზომს, თარაზოს და სამიზნოს განკარგულებით დაყოფილ რიცხვზე, და ხმა მალლა იმეორებს ყველა დაყენებებს.

1) პირველი ორი რიცხვი ეხება რგოლს, მეორე ორი—პანორამის კუთხისაზომის დაფს

2) პირველი ორი რიცხვი ეხება რკალს, მეორე ორი—თარაზოს დაფს.

- ბ) მოუმარჯვებს ზარბაზანს ნაჩვენებ წერტილს,
- გ) როცა ზარბაზანი მზად იქნება გასასროლად—დაიძახებს „მზადაა“.

№ 2 ა) გამოსწევს მათროთხილებელს (თუ ჩაძირულია),

ბ) ალებს საკეტს

- გ) როცა ზარბაზანი გატენილია, ხურავს საკეტს და ილებს ზონარს

№ 3 ა) ილებს ყუმბარას № 5-გან

- ბ) ამოწმებს და ხმამაღლა კითხულობს მილის დაყენებას,

გ) უახლოვდება ზარბაზნის სახაზინო ჩამონაკვეთს,

დ) სდებს ყუმბარას ზარბაზანში.

ე) ილებს № 6-გან მასრას და სდებს მას ზარბაზანში.

№№ 4 და 7 ა) უახლოვდებიან სამართს,

- ბ) მისი საშუალებით მომარჯვებელის ჩვენების თანახმად ამოძრავებენ ხორთუმს;

№ 5 ა) ილებს ლანკანიდან ყუმბარას

ბ) აყენებს მილს განკარგულებისამებრ

გ) გადასცემს ყუმბარას მე 3 ნომერს

დ) ილებს ლანკანიდან შემდეგ ყუმბარას

ე) ამოწმებს ან აყენებს მილს და და უჭირავს ხელში.
№ 6 ა) იღებს ლანკანიდან მასრას და გადასცემს მე 3 ნომერს.

ბ) ამოწმებს.

გ) იღებს ლანკანიდან შემდეგ მასრას.

ზარბაზნის ნაცვალი როცა ზარბაზანი მზად არი გასასროლად მალლა აწევს ხელს.

8. შრაპნელით სროლისთვის — განუცალკევებელ დამიზნების დროს, როცა მომარჯვება სწარმოებს ამრეკველთან საჭვრეტი მილით უგანკარგულოს:

1) შრაპნელით (ბომბით)!

2) ამა-და-ამ მიზანში!

3) მოუმარჯვე ამა-და-ამისაკენ!

4) ამრეკველი 0'!

5) წამალი!

6) კუთხის-საზომი 00—00!

7) სამიზნო 00!

1) პანორამით პირდაპირი მომარჯვების დროს ამრეკველი დაყვ-
ნებული უნდა იყოს სულ მუდამ ნოლზე

8) მილი 00! (დაცემაზე! კარტეჩი!)

ან: 1) შრაპნელით! (ბომბით!)

2) ამა-და-ამ მიზანში!

3) მოუმარჯვე ამა-და-ამისკენ!

4) საჭვრეტი მილით!

5) წამალი!

6) სამიზნო 00!

7) მილი 00! (დაცემაზე! კარტეჩი!)

განკარგულებით: „ამრეკველით 0“.

№№ 1 და 2. თვითეული თავის ადგილიდან, ჩამო-
უშვებენ ფარის ზევითა ნაწილს.

განკარგულებით: „საჭვრეტი მილით“:

№ 1 გადასწევს ფარის ფანჯრის მოსათარებელს
ორივე შემთხვევაში:

№ 1 მოუმარჯვებს ზარბაზანს ნაჩვენებ მიზანში ამ-
რეკველით, ამასთანავე ამრეკველი სულ მუდამ დაყენებუ-
ლი უნდა იყოს ნოლზე, ან საჭვრეტელ მილზე.

№ 4 არ უცდის № 1-ის ჩვენებას და აძლევს ზარ-
ბაზანს სამართით ტლანქ მიმართულებას. მიზნისაკენ.

ყველა დანარჩენი მოქმედებანი სრულდება ნომრე-

ბის მიერ ისე, როგორც განცალკევებულ დამიჯნებით სროლის დროს.

№1 და 2 რა წამს გათავდება სროლა ამრეკველით სწევნ მალა ფარის ზევითა ნაწილს.

№1 რა წამს გათავდება სროლა საჭვრეტელის მილით ხურავს ფარის ფანჯრის მოსაფარებელს.

9. ბომბით სროლისთვის ყველა შემთხვევებში მიაწოდოს განკარგულებანი ისე, როგორც მე-7. და 8 მუხლებშია, მხოლოდ წინასწარ უნდა უგარკანგულოს: ბომბით!

მილის დასაყენებელ განკარგულებას კი აწ იძლევა. ყველა ნომრები იქცევიან ისე, როგორც შრაპნელით სროლის დროს, მხოლოდ № 3 და 6 არ უყენებენ მილს.

10. სროლის საწარმოებლად—უგანკარგულოს:

ესა-და-ეს! (ზარბაზნის ნომერი).

№1 ან №2 ისერის. თუ სროლა სწარმოებს გრძელი ზონარით—ისერის №2; თუ სროლა სწარმოებს უზონაროდ ისერის №1.

№2 გასროლის გათავების შემდეგ, ალებს საკეტს.

№1 ლაფეტის გაცურების შეწყვეტის შემდეგ, გადაჰკეტავს საჯდომს და სხდება ზედ.

გასროლის შემდეგ სამიზნოს და მილის ახალ განკარგულებამდე ზარბაზნს არა სტენიან, მხოლოდ მოუმარჯვებენ ღია საკეტით.

მიღები შრაპნელებისა, რომლებიც №№ 3 და 5, იმყოფებიან-მზადდებიან თანახმად უკანასკნელ განკარგულების.

ზარბაზნის გასატენათ დაყენებულია შეუცვლელად — უგანკარგულოს:

ცეცხლი!

ზარბაზნის გატენის შემდეგ გასროლა სწარმოებს განკარგულებით:

ესა-და-ეს!

12. იმ შემთხვევაში თუ სროლის დროს, ყუთი ზარბაზანთან არ იმყოფება, და ზარბაზნის მიწვდა სწარმოებს ზარბაზნის წინალიდან, ზარბაზნის ნაცვალის შველის მე-3 ნომერს მიღების დაყენებაში.

დანარჩენი მოქმედებანი სრულდება ისე, როგორც არის ნაჩვენები სუბუქი არტილერიისთვის.

განყოფილება III.

სწავლა შემბული ზარბაზნით.

თ ა ვ ი I.

პირადი და ცხენების შემადგენლობის დათვლა და შემა.

პ6. შემბულ ზარბაზანთან და ყუთთან იმყოფებიან ზარბაზნის ნაცვალი, ყუთის გამძლოლი. 8 ნომერი და 6 მეცხენოსნე.

თვითელ შემბულობაში პ მეცხენოსნე, საძირე, შუა და წინა საყევარისა.

პ7. ზარბაზანსა და ყუთში აბავენ სამ-სამწყვილ ცხენს: საძირე წყვილი, შემბული ლაჯანში წყვილი შუა საყევარისა, მიბმული გასაწევ საყევარში, და წყვილი წინა საყევარისა, მიბმული შუა საყევარზე. თვითელ წვილში მარცხენა ცხენს, მეცხენოსნესთვის რომ არის, ჰქვიან უნაგრიანი, მარჯვენას კი—სადავიანი ცხენი.

პ8. შესამბელად ზარბაზნის ნაცვალი უგანკარგულებს:

შუაში!

ამ განკარგულებით მეცხენოსნეებს მოჰყავთ ცხენები ზარბაზანსა და ყუთთან; ნომრები მიდიან ცხენებთან და აბამენ; ზარბაზანთან—№№ 2 და 3 საძირე ცხენებს, №№ 4 და 5-- მიმდევრობით შუა და წინა საყევარს ამასთანავე წყვილი ნომრები—უნაგრიანებს, კენტი ნომრები კი--სადავიანებს; ყუთთან--№ 6 საძირე ცხენებს, №№ 7 და 8 მიმდევრობით შუა და წინა საყევარს, ამასთანავე № 8—უნაგრიანებს. ნომერი მე-7 კი —სადავიან ცხენებს. მეცხენოსნეები შველიან ნომრებს ცხენების შემბაში, საძირე ცხენოსნები კი, გარდა ამისა, თვითონა ჰკრავენ სამატებს.

შემბის გათავეების შემდეგ ზარბაზნის ნაცვალი განკარგულებას მისცემს:

1. ზარბაზანთან!

2. წა!

მეორე განკარგულებით ნომრები მიდიან ზარბაზანთან და ყუთთან:

შენიშვნა. № 1 ათვალთიერებს ზარბაზანს და ზარბაზნის წინაღს და, თუ ნაბრძანებია, ჰხდის ხალთებს.

39. პასუხისმგებლობა შემბუღობის წყვილის რიგ-
ანობაში და სისწორეში ადევს შესაფერ მეცხენოსნეს;
პასუხისმგებლობა ყუთია შემბუღობის რიგანობაში და
სისწორეში ადევს ყუთის გამძლოლს; ზარბაზნისა და ყუ-
თისა კი ზარბაზნის ნაცვალს.

40. გამოსაშვებათ ზარბაზნის ნაცვალი უგანკარგუ-
ლებს:

გამოუშვი!

ამ განკარგულებით ნომრები. როგორც შეშბის დროს,
ნიდიან ცხენებთან და გამოუშვებენ ცხენებს, ამასთანავე
№. № 4 და 5 მიმდევრობით წინა და შუა საყუვარს.

თ ა ვ ი ი I I.

ზარბაზნის წესრიგები.

41. **წესრიგი ბრძოლისთვის:** 1) ზარბაზანი და ყუ-
თი ჩამოღებულია წინალებიდან და დალაგებულია ერთი
მეორის გვერდით (ნახ. 2), წინალები იმყოფებიან საფა-
რის უკან ან უფროსისაგან ნაჩვენებ ხანზე
ფრთის უკან, ან უკან); 2) ზარბაზანი ჩამოღებულია წი-

ნალიდან (ნახ. 3), ზარბაზნის წინალი დგას ზარბაზნის უკან ზურგით ზარბაზნისკენ; ყუთი იმყოფება ზარბაზნის წინალის წინ ან გაჰყავთ საფარის უკან (ახლო წაყენება).

12. **წესრიგი მოძრაობისთვის:** ზარბაზანი და ყუთი ჩამოცმულია წინალებზე. ორივე შემბულობა იმყოფება ან ერთი მეორის უკან 3 ნაბიჯის ხანაზე (ნახ. 4), ან ერთი მეორის გვერდით 4 ნაბიჯის ხანაზე (ნახ. 5 და 6).

43. ხანები შემბულობათა შორის ითვლება წინა შემბულობის ბოლოდან უკანა შემბულობის თავამდის მოძრაობის ხაზზე.

11. **ხანები.** შემბულობათა შორის ითვლება ერთი შემბულობის შუაგულიდან მეორის, გვერდზე მდგომის. შუაგულამდის, იმ ხაზზე, რომელიც პერპენდიკულარულია მოძრაობის მიმართულლებასთან.

თ ა ვ ი III:

ჯარისკაცთა ადგილები ადგილზე დალაგების დროს და მოძრაობაში.

45. ზარბაზნის ნაცვალი (ყუთის გამძლოლი) მეთაურ შემბულობისა — ამავე შემბულობის წინ, უკანასი კი — წინაგაწევის ცხენოსნის გვერდით.

მეთაურ შემბულობის წინა საყვეარის მეცხენოსნე—
ერთ ნაბიჯზე ზარბაზნის ნაცვალის უკან (ყუთის გამძლო-
ლის უკან), ამასთანავე ცხენი ჰყავს მარჯვნივ ზარბაზ-
ნის ნაცვლისაგან (ყუთის გამძლოლისაგან), უნაგრიანი
კი—იმის მარცხნით; დანარჩენი ორივე შემბულობების
ვასწორებულნი არიან კეთაში (ნახ. 4). — თუ ყუთი გვე-
რდზე სდგას, მაშინ ყუთის გამძლოლი და ყუთის მეცხე-
ნოსნეები სწორდებიან ზარბაზნის ნაცვალზე და შესაფერ
ზარბაზნის მეცხენოსნეებზე.

46. ადგილზე დალაგების დროს ნომრები დგებიან
მე-5 ნახატის თანახმად.

47. ზარბაზანი და ყუთი მოძრაობენ მათზე მჯდო-
ძარე ნომრებით, რომლებიც ჯდებიან მოძრაობის დაწყე-
ბისთანავე განკარგულებით, რომელიც ნიშნავს ალღურს,
მოძრაობაში კი, თუ ნომრები რაიმე მიზეზისა გამო არა
სხედან, — განკარგულებით:

ნომრებო დაჯექით!

№№ 1, 2 და 3 ჯდებიან ზარბაზნის წინააღმდეგ, №№
7 და 8 ყუთის წინააღმდეგ და №№ 4, და 6 ყუთზე
(ნახ. 6).

შენიშვნა. განკარგულებით:

სმენა!

ნომრებზე ჰკიდებენ მარჯვენა ხელებს სახელურებს.

ნ8. განკარგულებით:

ნომრებო ჩაჰოდი!

ან: ნომრებო ნუ დაჯდები!

ნომრები დალაგდებიან (რჩებიან) ზარბაზნისა და ყუთის აქეთ იქით (ნახ. ნ).

თ ა ვ ი IV

შემბულ ზარბაზნის მოძრაობა.

აღლურები.

49. ნაბიჯი—სისწრაფით 5—6 ვერსი საათში (1 ვერსი 12 10 წუთში).

ჩორთი—სისწრაფით 12 ვერსი საათში (1 ვერსი წუთში), შეუწყვეტლივ არა უმეტეს 3 ვერსისა.

ნავარდი—სისწრაფით 14—16 ვერსი საათში (1 ვერსი თითქმის 4 წუთში), შეუწყვეტლივ არა უმეტეს 2

წუთისა; მოძრაობა ნავარდით იხმარება განსაკუთრებულ შემთხვევებში, ამასთანავე დასაშვებია ყველა ცხენები არ აჭენონ.

50. ცვალებადი ალლურით მოძრაობის დროს უნდა იარონ სისწრაფით 7-გან 8 ვერსამდის საათში, ხან ნაბი-ჯით. ხან ჩორთით.

შენიშვნა. ცუდ გზებზე და მძიმე ნიადაგზე მოძრაობის დროს 49 და 50 მუხლებში ნაჩვენები ნომრები მცირდება,

განკარგულებანი.

1. განკურგულებანი გაიყოფებიან წინასწარზე და აოსასრულებელზე. პირველს ჰყოფს მეორისაგან მცირედი დროს დახანება.

2. აღსასრულებელი განკარგულებანი: **წა! პირდა-პირ, შესდექ და გასწორდი**, აგრეთვე განკარგულება დიდი ალლურიდან პატარა ალლურზე გადასასვლელად, გამოითქმიან გრძლათ.

3. განკარგულება, რომელიც ნიშნავს ალლურს,

გამოითქმის უკანასკნელ წინასწართან ერთად, დაუყოვნებლივ განკარგულების „წა“-ს წინ.

მოდრაობის დასაწყისი.

54. ცხენიან ჯარისკაცთა შისასხდომათ—უგანკარგულოს:

1. ცხენებთან!

2. შესჯექ!

პირველ განკარგულებით ისინი მიდიან თავის ცხენებთან, მეორეთი კი—სხდებიან; **ღ** და **7** მეორე განკარგულებით ჰკრავენ ლატანის კონკილებს: **ღ** **ჰ** ზარბაზნის წინაღობით, **ღ** **7**—ყუთის წინაღობით.

55. მოძრაობის დასაწყებათ —უგანკარგულოს:

1 ნაბიჯით (ჩორთით, ნავარდით!)

2. წა!

ან: 1. მიმართულება იქითკენ, ალლურით!

2. წა!

მოდრაობის დროს ზარბაზნის ნაცვალს (ყუთის გამძლოლს) უჭირავს ნაჩვენები მიმართულება და მიჰყავს თავის ცხენი დანიშნული ალლურით.

აზ: ხანა მეთაურ შემბულობაში ზარბაზნის ნაცვალის (ყუთის გამძლოლის) და წინა საყვეარის მეცხენოსნის შორის დამოკიდებულია ალღურზე: ნაბიჯით სიარულის დროს—1 ნაბიჯი, ჩორთით—ჰ ნაბიჯი და ნავარდით წ ნაბიჯი; ხანა ზარბაზანსა და ყუთს შორის: ნაბიჯით და ჩორთით სიარულის დროს—ჰ ნაბიჯი, და ნავარდით წ ნაბიჯი.

უსწორ-მასწორ-ადგილზე მოძრაობის დროს ხანა ზარბაზნისა და ყუთს შორის შეიძლება გაადიდონ.

ა7. ზარბაზნის ნაცვალს (ყუთის გამძლოლს), მიჰყავს რა ზარბაზანი (ყუთი), თვალს ადევნებს წინ მდებარე ადგილს, უვლის დაბრკოლებებს და. თუ შემთხვევა მოითხოვს, უცბად შემბულობის გაჩერებას სწევს მარჯვენა ხელს მაღლა; გარდა ამისა, თუ საჭიროა, უგანკარგულოს:

ფეხებ ქვეშ!

რათა მიიპყროს ყურადღება მეცხენოსნეებისა.

თუ საჭიროება მოითხოვს ზარბაზნის ნაცვალი (ყუთის გამძლოლი), გააფრთხილებს რა. წინა საყვეარის მეცხენოსნეს, გამოეყოფა შემბულობას, რამდენხელაც საჭიროა.

მკ. აღლურის გასადიდებლად — უვანკარგულოს:

1 **ჩორთით (ნავარდით)!**

2. წა!

მგ. აღლურის შესამცირებლად — უვანკარგულოს.

ნაბიჯით (ჩორთით)!

ზარბაზნის გაჩერება.

ნი. ზარბაზნის (ყუთის) გაჩერება შეიძლება შემდეგ სიერცხზე: ნაბიჯით მოძრაობის დროს — ა) ნაბიჯი, ჩორთით — ბ) ნაბიჯი და ნავარდით Ⴢ) ნაბიჯი.

ნი1. ზარბაზნის გასაჩერებლად — უვანკარგულოს:

1 **ზარბაზნო!**

2. **შესდექ!**

ნი2. ზარბაზნის გასასწორებლად უვანკარგულოს:

გასწორდი!

ამ ვანკარგულები ზარბაზნის ნაცვალი ან ყუთის გამძლოლი გამოდიან ჩი ნაბიჯზე წინ და ჩერდებიან, თუ ერთი მეორის გვერდით იყვნენ (ნახ. ა და ბ). მაშინ ორივენი გამოდიან ერთსა და იმავე დროს და გაჩერების შემდეგ ყუთის გამძლოლი სწორდება ზარბაზნის ნაცვალზე.

შემბულობებს მიაწვეინებენ თავთავიანთ ადგილებამდის, კეფაში გასწორებით, და თუ გვერდზე უდგენ, მაშინ ყუთის შემბულობის მეცხენოსნეები, გარდა ამისა, სწორდებიან ზარბაზნის შემბულობის მეცხენოსნეებზე.

ი.წ. ცხენიან ჯარისკაცების დასაქვეითებლად უგანკარგულოს:

ჩამოხტი!

ამ განკარგულებით ცხენიან ჯარისკაცების გარდა, ჩამოდიან ნომრებიც, თუ ისინი ისხდნენ.

თუ ნაბძანები იქნება ჩამოუშვან კონცილები, მაშინ ამას ასრულებენ №12 პ და 7

ზოდრაობის მიმართულების შეცვლა.

ი4. ზოდრაობის მიმართულების შეცვლა სწარმოებს:

ა) ნახევარ მობრუნებით (15°-ზე), მობრუნებით (90°-ზე) და ირგვლივ მობრუნებით (180°-ზე):

ბ) სასურველ კუთხეზე მხრით შემოვლით.

ი5. მობრუნებათა შესასრულებლად უგანკარგულოს:

1. **ნახევარ-მობრუნება მარჯვენისაკენ (მარცხნისაკენ)**

ან: მარჯვენისაკენ (მარცხნისაკენ)!

ან: მარჯვენისაკენ (მარცხნისაკენ) ზურგისაკენ!

2. წა!

66. შემოვლის შესასრულებლად—უგანკარგულოს:

1. მარჯვენა (მარცხენა) მხარი წინ!

2. წა!

3. პირდაპირ! ან: მიმართულება ამა-და-ამი-

საკენ!

მხრით შემოვლის დროს შემოვლის სიდიდე განისაზღვრება ან განკარგულებით „პირდაპირ“, რომლის თანახმად ზარბაზნის ნაცვალს (ყუთის გამძლოლს) მიჰყავს ზარბაზანი (ყუთი) იმ მიმართულებით, რომელიც მას ჰქონდა ამ განკარგულების მიცემის წინ, ან იმ საგნის ჩვენებით, რომლისკენაც საჭიროა მიმართულების დაჭერა.

67. ზარბაზნის ნაცვალი (ყუთის გამძლოლი), მიდის ოა შემბულობის წინ, ასრულებს მობრუნებებს და შემოვლებს 6 ნაბიჯიან რადიუსის რკალით. მძიმე ნიადაგის და დიდის სისწრაფით მოძრაობის დროს მობრუნების (შემოვლის) რადიუსი უნდა გადიდდეს.

ადგილზე მობრუნების (შემოვლის) შესრულების დროს ზარბაზნის ნაცვალი (ყუთის გამძღოლი) და მეცხე-ნოსნეები იწყებენ მობრუნებას (შემოვლას), წინასწარ ჰ ნაბიჯის გავლის შემდეგ პირდაპირი მიმართულებით.

68. თუ შემბულობები იმყოფებიან ერთი მეორის უკან, მაშინ ყველა მობრუნებებს ასრულებს თვითეული მათგანი ცალკე. 15'-ზე და 90"-ზე მობრუნების შემდეგ შემბულობები იცავენ მიღებულ ხანებს მიუჯრელად: ამ მდგომარეობაში მობრუნების დროს ზარბაზანი და ყუთი ასრულებენ მობრუნებას აგრეთვე ცალ-ცალკე (ნახ. 7 და 8); თუ საჭიროება მოითხოვს შემბულობების მიჯრას (6 ნაბიჯზე)—უგანკარგულოს:

1 ყუთი ზარბაზანთან (ზარბაზანი ყუთთან)!

2. წა!

ამ განკარგულებებით ნაჩვენები შემბულობა სულ პოკლე გზით უახლოვდება მეორეს 6 ნაბიჯზე.

69. მობრუნების ყველა შემთხვევებში უნდა გასწორდნენ წინ მყოფ შემბულობის მხარეზე.

70. თუ შემბულობანი იმყოფებიან ერთი მეორის

უკან, მაშინ შემოვლა სრულდება მეთაურ შემბულობისაგან, უკან მიმავალი კი მისდევს მას.

71 თუ ზარბაზანი და ყუთი მეორის გვერდით არიან (ხანა (ნაბიჯი), ამ შემთხვევაში შემოვლის შესასრულებლად შიგნითა შემბულობა ასრულებს შემოვლას იმავე ადგილით ისე, რომ უსწორდებოდეს შემომვლელ შემბულობას; გარეთა შემბულობა ადგილის მომატებით უვლის განკარგულებით ნაჩვენებ მხარეს რკალებრ ისე, რომ დააცივას ხანა შიგნითა შემბულობასთან (ნახ. 9).

მობრუნებას ამ შემთხვევაში ასრულებენ. როგორც შემოვლებს, მხოლოდ შიგნითა შემბულობა, შეასრულებს რა მობრუნებას. მიდის ახალი მიმართულებით უგანკარგულებით: „პირდაპირ“ ან „მიმართულება ამა-და-ამისაკენ“ (ნახ. 10).

თ ა ვ ი ყ .

ზარბაზნის ან ყუთის შემბულობათა გადანაცვლება მოძრაობის წესრიგი.

72. უკანა შემბულობის გადანაცვლებლად წინასაგან მარჯვნივ ან მარცხნივ უგანკარგულოს:

1. ყუთო (ზარბაზანო) მარჯვნივ (მარცხნივ)!

2. წა!

ნაბიჯით მოძრაობის დროს შემბულობა, განკარგულებაში ნაჩვენები, სულ მოკლე გზით, ჩორთით გამოდის განკარგულებით ნაჩვენებ მხარეზე წინ მიმავალისაგან **6** ნაბიჯიან ხანზე და, როცა გაუსწორდება მას, გადადის ნაბიჯზე. ჩორთით მოძრაობის დროს მეთაური შემბულობა უკლებს, უკანა კი უმატებს ჩორთს.

73. ერთ-ერთ შემბულობის წინ გადასანაცვლებლად უგანკარგულოს:

1 ზარბაზანო (ყუთო) წინ!

2. წა!

ნაბიჯით მოძრაობის დროს შემბულობა, განკარგულებაში ნაჩვენები, მიდის ჩორთით, და თუ უკან იყო, მაშინ, გამოვა რა ჩორთით **6** ნაბიჯიან ხანაზე მეორე შემბულობის მარჯვნივ, — უსწრობს მას ახალი მიმართულებით და გადადის ნაბიჯზე.

მეორე შემბულობა, გაატარებს რა თავის ახლო წინ წასაწევ შემბულობას, გაიჭიმება მის უკან. ჩორთით მო-

ძრავების დროს წასაწვევი შემბუთლობა უმატებს, მეორე კი უკლებს ჩორთს (ნახ. 11).

თ ა ვ ი VI.

ზარბაზნის გადასვლა მოძრაობის წესრიგიდან საბრძოლ წესრიგზე და პირაქეთ.

საზოგადო წესები.

74. ზარბაზნის გადასასვლელად ერთი წესრიგიდან მეორეზე ხმარობენ დახევეებს და მიყენებებს.

75. თუ წესრიგში ზარბაზანი იყო მომზადებული სროლისთვის, მაშინ სამოძრაო წესრიგზე გადასვლის წინ უნდა მიცემული იყოს განკარგულება „გათაყვება“.

76. მოძრაობის მხარეზე სროლისთვის, ირგვლივ მობრუნება სრულდება წინალებიდან ჩამოღებამდის.

77. თუ დახევის და მიყენების შესასრულებლად არ იყო განკარგულებით ნაჩვენები ალღური, მაშინ წინალი მოძრაობს ჩორთით.

78. ყველა მიყენების დროს, განკარგულებით „გა-

თავება“ და თუ ამ გვარი არა ყოფილა, მაშინ განკარგულებით „წინალებში“ („უკანალებში“), ზარბაზნის ნაცვალის მირბის თავის ცხენთან და ჯდება ზედ.

თუ წინალები იყვნენ საფარს უკან, ან. საზოგადოდ მოშორებით ზარბაზნისაგან, მაშინ ზარბაზნის ნაცვალის ჯდება ცხენზე წინალების ზარბაზნთან მისვლის შემდეგ.

7!) ბრძოლის გარემოებას და ადგილის ხასიათს შეუძლიათ გამოიწვიონ აუცილებლობა ხმარებისა არა მარტო ქვეით ნაჩვენები საშვალეების ზარბაზნის გადასვლისა მოძრაობის წესრიგიდან საბრძოლ წესრიგზე და პირაქეთ, არამედ რომელიმე სხვებისაც.

ამ გვარ შემთხვევებში უნდა საზოგადოთ იხელ მძღვანელონ ამ თავში მოხსენებული წესებით.

დახევა.

80. დახევის შესასრულებლად — უგანკარგულოს:

1. ზარბაზანო მარცხნივ (ყუთო მარჯხნივ)!¹⁾

2. წა!

ჰ. შესდექ!

4. წინალებიდან!

ჰ. წა!

პირველი და მეორე განკარგულებით ზარბაზანი და ყუთი გადაინაცვლებენ ისე, რომ გაჩერების წინ ყუთი იყოს ზარბაზანზე მორჯენივ.

მესამე განკარგულებით ორივე შემულობა ჩერდება.

მეოთხე განკარგულებით:

ა) ზარბაზნის ნაცვალე ხტება ცხენიდან, აძლევს მას შუა საყვეარის ზარბაზნის მეცხენოსნეს და მოიბრუნს ზარბაზანთან;

ბ) ნომრები ხტებიან წინალებიდან და ყუთიდან და მიიბრუნენ: №№ 1, 2, 3 და 4,— ხორთუმთან, №№ 3, 6, 7 და 8— ისართან; №№ 3 და 7 იღებენ ტაბიკის კინჭილას; №№ 1 და 2 ჰკიდებენ ხელებს ხორთუმს ქვეიდან, №№ 3 და 4 - ხორთუმის ხრიკებს, №№ 5 და 6 ქვეიდან ისარის იმ ნაწილს, რომელიც უფრო ახლოა წინალთან, №№ 7 და 8 - ქვეიდან ისარის იმ ნაწილს, რომელიც უფრო ახლოა ყუთთან: შემდეგ ყველა ნომრები გადმოიღებენ ხორთუმს და ისარს წინალის ტაბიკიდან და, რო-

გორც კი წინალი გაიწე ს ერთ ნაბიჯზე წინ, **ღ.ღ.** 1, 2, 3 და 4 უშვებენ ხორთუმს მიწაზე, **ღ.ღ.** 5, 6, 7 და 8 კი აბრუნებენ ყუთს მარცხნითა ზურგისაკენ, ისრით ზარბაზნისკენ, და მიაგორებენ მას ზარბაზნთან საბრძოლ მდებარეობაში, ამავე დროს **ღ.ღ.** 7 და 8 მოქმედობენ თვლებზე სოლებში ხელის ჩაქიდებით. თუ არ იქმნა მიცემული ბრძანება პოზიციაზე დარჩენისა, მაშინ **ღ.ღ.** 7 და 8, დააყენებენ რა ყუთს, ჯდებიან ყუთის წინაღზე; თუ წინალები მოშორდნენ, მაშინ ზარბაზნის ნაცვალს გაანკარგულებით მიდიან იქ, სადაც წინალები იმყოფებიან;

გ) ორივე შემბულობის მეცხენოსნეები იყურებიან უკან და, ჩამოიღებენ თუ არა ხორთუმს და ისარს, გასწევენ წინალს ერთ ნაბიჯზე წინ, ძირეულ მეცხენოსნეების განკარგულებით:

წინ!

მეხუთე განკარგულებით: წინალები შორდებიან იმ გზით, რომელიც ნაჩვენებია მე-12 ნახატზე, და ჩერდებიან 16 ნაბიჯზე ხორთუმის უკან; ზარბაზნის წინალი იწყებს მოძრაობას ყუთის წინალთან ერთად, მხოლოდ ნაბიჯით, როდესაც განთავისუფლდება ადგილი, მიჰყვება მას 3 ნაბიჯის მოშორებით.

81. თუ მოთხოვნილებაა დააყენონ წინალები რომელიმე სხვა მდებარეობაში. ვიდრე ნაჩვენებია მე-12 ნახატზე (სათარის უკან, მხრის უკან ან საზოგადოთ ზარბაზნის მოშორებით), მაშინ ყუთის გამძლოლს მოჰყავს და აყენებს წინალებს იმ ჩვენების თანახმად, რომელიც მიიღო ზარბაზნის ნაცვალისგან. და ადგილისა და სათარის მიხედვით.

82. მარცხნივ ან მარჯვნივ წაყენებისთვის—უგანკარგულოს:

1. **ზარბაზანო მარჯვნივ (მარცხნივ)!**

ან: **ყუთო მარცხნივ (მარჯვნივ)!**

2. წა!

3. შესდექ!

4. **წინალებიდან მარცხნივ (მარჯვნივ)!**

5. წა!

პირველი და მეორე განკარგულებით ზარბაზანი ან ყუთი ისე გადაინაცვლებენ, რომ გაჩერების წინ ზარბაზანი იმყოფებოდეს მტრის მხრიდან.

წაყენება სრულდება მე-80 მუხლში მოხსენებულის თანახმად, შემდეგი ცვლილებებით:

მეოთხე განკარგულებით: როგორც კი წინალები გაიწევენ ერთ ნაბჯზე წინ, №№ 1, 2, 3 და 4 აბრუნებენ ხორთუმს იმ მხრისაკენ, რომელიც ნაჩვენებია განკარგულებაში, და უშვებენ მას მიწაზე, №№ 5, 6, 7 და 8 კი მიაგორებენ ყუთს ზარბაზანთან საბრძოლ მდებარეობაში.

მეხუთე განკარგულებით: წინალები შორდებიან იმ გზით, რომელიც ნაჩვენებია მე-13 ნახატზე.

გვ. ახლო წაყენებისთვის— უგანკარგულოს:

1. ყუთო წინ!
2. წა!
3. შესდექ!
4. წინალებიდან!
5. წა!

პირველსა და მეორე განკარგულებას აძლევენ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ყუთი იმყოფებოდა ზარბაზნის უკან ან გვერდზე.

წაყენება სრულდება მე-10 მუხლში მოხსენებულის თანახმად, შემდეგი ცვლილებებით:

მეოთხე განკარგულებით:

№№ 1, 2, 3 და 4 ხტებიან წინალებიდან მიიღებენ ზარბაზნთან; ხსნიან მას ტაბიკიდან და უშვებენ ხორთუმს მიწაზე; № 3 ღებდა $\frac{1}{2}$ ნაბიჯზე № 1-ის უკან, სახით მინდვრისაკენ:

მეხუთე განკარგულებით:

ყუთის და ზარბაზნის შემბულობას გასწევენ წინ 8 ნაბიჯზე; გაჩერების შემდეგ ყუთის გამძლოლი მობრუნდება ზარბაზნისაკენ. სახით მინდვრისაკენ; №№ 5, 6, 7 და 8 ჩამოხტებიან და ღებებიან სახით მინდვრისკენ, მე-3 ნახატის თანახმად.

მიყენებანი:

84. წინ მოძრაობისთვის—უგანკარგულოს:

1. წინალებში!

2. წა!

პირველი განკარგულებით:

ა) ზარბაზნის ნაცვალი გარბის თავის ცხენთან და ჯდება ზედ;

ბ) №№ 7 და 8 მირბიან წინალებიდან ყუთთან, თუ წინალები იმყოფებოდენ ზარბაზანთან.

მეორე განკარგულებით:

ა) №№ 1 და 2 ჰკიდებენ ხელს ხორთუმს ქვეიდან, №№ 3 და 4 — ხორთუმის ხრიკებს, №№ 5 და 6 — ისარს ქვეიდან და ბოლოსთან ახლო, №№ 7 და 8 — ისარს ქვეიდან და ყუთთან ახლო; შემდეგ ნომრები სწევენ ხორთუმს და ისარს, ზარბაზანს გამოაგორებენ 2 ნაბიჯზე უკან; რა წამს წინალები მიახლოვებით გასცდებიან ზარბაზანსა და ყუთს, ნომრები ხორთუმის და ისარის შებრუნებით წინალის ტაბიკებისკენ მიაგორებენ ზარბაზანსა და ყუთს წინალებთან და აცვამენ მათ ტაბიკებზე; №№ 3 და 7 უყრიან ჭინჭილაკებს და ყველანი დგებიან თავის ადგილებზე (ნახ. 5). ლაფეტიისა და ყუთის შებრუნების და მიგორების დროს №№ 1 და 2 ზარბაზანთან და №№ 7 და 8 ყუთთან მოქმედებენ თვლებზე.

თუ ზარბაზნის და ყუთის მიგორება წინალებთან საძნელოა, მაშინ №№ 1 და 2 იმაგრებენ ხორთუმს №№ 7 და 8 — ისარს, №№ 3, 4, 5 და 6 კი მიირბენენ შესაფერ წინალების თვალებთან და ზველიან მიწვეაში.

ბ) ზარბაზნის ნაცვალს და ყუთის გამძლოლს მიჰყავთ თავისი წინალები იმ გზით, რომელიც ნაჩვენებია მე-14 ნახატზე; გაივლიან თუ არა 24 ნაბიჯს ყუთის ღერძიდან, ისინი ჩერდებიან და ყუთის გამძლოლი სწორდება ზარბაზნის ნაცვალზე; წინალები, გაივლიან თუ არა, 20 ნაბიჯს ყუთის ღერძიდან, ჩერდებიან; საძირე მეცხენოსნეები იყურებიან უკან და უსწორებენ წინალის ტაბიკის ქვეიდან ხორთუმს და ისარს: როცა უკანასკნელები ჩამოცმული იქნება ტაბიკებზე, საძირე მეცხენოსნეები უგანკარგულებენ:

წინ!

ამ განკარგულებით შებმულობანი წაიწევენ ზარბაზნის ნაცვლამდის და ყუთის გამძლოლამდის.

შენიშვნა: მეცხენოსნეები წინა და შუა საყევარისა, წინალების გაჩერების შემდეგ, იყურებიან აგრეთვე უკან და, აქვთ რა სამბურები მოშეებული, ხელს უწყობენ საძირე მეცხენოსნეებს წინალის მიწევაში.

ჩ.წ. თუ წინალები იმყოფებოდნენ საფარს უკან, მხრის უკან ან საზოგადოთ ზარბაზანთან მოშორებით, მაშინ

იყენების შესასრულებლად ისინი იყენენ წინასწარ უნდა ამოძახებული ზარბაზნთან.

86. წინალები მოჰყავს ყუთის გამძლოლს და ჩერდება 16. ნაბიჯზე ხორთუმის უკან.

თუ პირველი და მეორე განკარგულება 84-ე მულისა მიცემულია მათ გაჩერებამდის. მაშინ წინალები გაუჩერებლივ ასრულებენ მიყენებას; ან და 8 ხტე-ბიან და მირბიან თვლებთან, როცა წინალი მივა ყუთთან.

87. უკან მოძრაობისთვის — უგანკარგულოს:

უკანალებზე!

წა!

სრულდება წინ მოძრაობისთვის მიყენებაზე მოხსენებულის თანახმად, შემდეგი ცვლილებებით:

მეორე განკარგულებით:

ა) ნომრები ასწევენ რა ხორთუმს — გააგორებენ ზარბაზანს 2 ნაბიჯზე უკან, შემდეგ კი შეაბრუნებენ 1^ს-ზე წრისა ყუთის მხარისაკენ;

ბ) ზარბაზნის ნაცვალს და ყუთის გამძლოლს მოჰყავთ თავისი წინალები იმ გზით, რომელიც ნაჩვენებია ში-15 ნახაზში.

88. მარჯვნივ ან მარცხნივ მოძრაობისთვის უგან-
კარგულოს:

1 წინალებზე მარჯვნივ (მარცხნივ)!

2. წა!

სრულდება წინ მოძრაობისთვის მიყენებაზე მოხსე-
ნებულის თანახმად. შემდეგი ცვლილებებით:

მეორე განკარგულებით:

ა) ნომრები, სწევნ რა ხოროუმს. გააკორებენ ზა-
ობაზანს ნაბიჯზე უკან, შემდეგ კი შეაბოუნებენ $1/4$ -ზე
წრისა ყუთის მხარისაკენ:

ბ) ზარბაზნის ნაცვალს და ყუთის გამძღოლს მოჰ-
ყავთ თავის წინალები იმ გზით, რომელიც ნაჩვენებია
მე-16 და მე-17 ნახატებზე.

49. მახლობელი დახვეიდან უკან მოძრაობისთვის-
უგანკარგულოს.

1 უკანალებზე!

2. წა!

სრულდება წინ მოძრაობისთვის მიყენებაზე მოხსე-
ნებულის თანახმად. შემდეგი ცვლილებით:

პირველი განკარგულებით:

№№ და 8 რჩებიან ადგილებზე.

მეორე განკარგულებით:

ა) №.№ 1, 2, 3 და 4 სწევენ ხართუმს. მიაგორებენ ზარბაზანს წინალოთან და ჩამოაცემენ მას ტაბიკზე, № 3 უყრის კინკილაკს, რის შემდეგ № 4 მირბის ყუთთან. და, თუ ყუთი არ არის, მაშინ ჯდება ხორთუმზე;

ბ) ზარბაზნის მეცხენოსნეები იყურებიან უკან და მისწევენ ზარბაზანთან წინალს; როცა ზარბაზანი ჩამოცმული იქნება, ზარბაზნის შემბულობა მისწევს ყუთის შემბულობამდის 3 ნაბიჯზე.

თ ა ვ ი VII

დაკლებულ ცხენების და ცხენოსან ჯარისკაცების მოადგილეების დანიშვნა.

90. დაკლებულის ზარბაზნის ნაცვალის მაგიერობას ეწევა ყუთის გამძღოლი. რომელიც დგება მეთაურ შემბულობაში.

91. მეცხენოსნეების და ცხენების მოადგილეების დანიშვნა ზარბაზნის ნაცვალის განკარგულებაშია: თუ

წინალები ზარბაზნისაგან განცალკევებულათ იდგნენ, მაშინ მოადგილეების დანიშვნა სწარმოებს ყუთის გამძლოს განკარგულებით.

92. თუ საჭიროება მოითხოვს წყობილების ცხენებსაც ხმარობენ შესამბელად.

93. წყობილებიდან გამოყვანილ ცხენების მოკაზმულობას ალაგებენ ყუთზე.

ზარბაზანთან მოქმედების შესრულება.

სამიზნო კუთვნილების ნაწილების დაყენება.

პანორამის კუთხისაზომი.

ა) მარცხენა ხელით მალლა აიწიოს გადასაყვანი (აზარმაცი) უარამდინ და ამ მდგომარეობაში დაიკავონ.

ბ) მარჯვენა ხელით ატრიალონ ამრეკველი (პანორამის თავი) და ტლანქად დააყენონ კუთხისაზომის რგოლის განკარგულებით აღნიშნული დანაყოფი მაჩვენებლის პირდაპირ.

გ) გადასაყვანი მოეშვას.

შენიშვნა: თუ გადასაყვანი არ დადგეს თავის ადგილზე, ჰორიზონტალურ მდებარეობაში, არამც და არამც არ ეცადონ მის ჩამოშვებას ხელის დაჭე-

რით, არამედ საკმარისია ოდნავ მოატრიალონ დალაბანდი ან ამრეკველი (პანორამის თავი). რის შემდეგ გადასაყვანი ჩამოეშვება.

დ) კუთხისაზომის დალაბანდი უნდა ატრიალონ მარჯვენა ხელით სანამ სისწორით დაყენდებოდეს განკარგულებულ დანაყოფი რგოლისა და დალაბანდისა.

პანორამის ამრეკველი.

მარჯვენა ხელით ატრიალონ ამრეკველის დალაბანდი. სანამ ნაგანკარგულები დანაყოფი არ დადგეს მაჩვენებლების პირდაპირ.

თარაჯო.

მარჯვენა ხელით ატრიალებენ თარაჯოს დალაბანდს და აყენებენ ჯერ მაჩვენებელს თარაჯოს რკალის განკარგულებაში ნაჩვენებ დანაყოფთა პირდაპირ, შემდეგ დალაბანდის განკარგულებით დანაყოფის შესაფერ მაჩვენებლის პირდაპირ.

სამიზნო.

ა) მარჯვენა ხელით მოატრიალონ თავისკენ (ლაფე-

ტის ხორთუმისკენ) ექსცენტრიული სოლინარი უარამდინ და დაიკავონ ამ მდგომარეობაში.

ბ) მარცხენა ხელი მოაველონ პანორამის ბუდეს ან სამიზნოს ღერძს კრონშტეინის კოლოფის ქვეით, გამოსწიონ სამიზნო კოლოფიდან მაღლა და დააყენონ ტლანქად განკარგულეზულ დანაყოფზე.

გ) მოუშეან ექსცენტრიული სოლინარი.

დ) ატრიალონ მარჯვენა ხელით ჭიის თავი და დააყენონ სამიზნო სისწოროით გარკანგულეზულ დანაყოფზე.

განცალკევებული დამიზნება.

ა) დაყენდეს თანახმად განკარგულეზებისა კუთხისაზომი, თარაზო და სამიზნო.

ბ) მარჯვენა ხელით ატრიალონ ასაწევე—დასაწევი მექანიზმის ტარი, ტლანქად მოიყვანონ თარაზოს ბურცი შუაგულ მდებარეობაში.

გ) პანორამის თავზე ტლანქად მიუშვირონ ამრეკველი მომართვის წერტილს და თან აძლიონ სათანადო დარიგება სამართით მოქმედებისათვის.

დ) პანორამის ოკულარში გახედვით სისწორით მიაყენონ ამრეკველის ვერტიკალური ხაზი მომართვის წერტილს. მარცხენა ხელის მოქმედებით მოსატრიალებელ მექანიზმზე.

შენიშვნა. თუ მომართვის წერტილი დაშორებულია ზარბაზანზე დაახლოებით 100"-ის მანძილზე და ნაკლებ, მაშინ მოსატრიალებელი მექანიზმის ხმარება არ შეიძლება.

ე) სისწორით მოიყვანონ თარაზოს ბურცი საშუალო მდგომარეობაში ასაწევ-დასაწევ მექანიზმზე მარჯვენა ხელის მოქმედებით.

ამრეკველი შეიძლება იდგეს ყოველნაირ დანაყოფზედ, ოღონდ მომართვის წერტილი იმყოფებოდეს ამრეკველის თვალთახედვის არეში, ამიტომ მომართვის წინ შეიძლება მისი აწევა ან დაწევა.

შენიშვნა. უკეთეს პანორამის ოპტიკური ნაწილი გაფუქტდეს, მაშინ ჰორიზონტალური დამიზნება აწარმოვონ დამხმარე სამიზნო მოწყობილობით, რომელიც მიმავრებულია პანორამის თავზე მარჯვენა მხრიდან; ამ დროს თვალი უნდა იყოს რაც შე-

იძლება ახლო (თითქმის მიდებული) სათვალე ფირფიტის ქუჭრუტანასთან. დამიზნება ის არის, რომ მოათავსონ მომართვის წერტილი შუაგულში სასაგნო ვიზირის ორ მავთულს შორის.

პირდაპირი (განუცალკევებელი)

1. სამიზნო მილით.

ა) დააყენონ სამიზნო განკარგულების თანახმად.

ბ) გადასწიონ პატარა ფარი (დიაფრაგმა) სამიზნო მილისა და მიაყენონ ზარბაზანი ისე, რომ მიზანი მოხვდეს სამიზნო მილის თვალთახედვის არეში და თან აძლიონ სათანადო დარიგება სამართით მოქმედებისთვის.

შენიშვნა. თავდაპირველი მიმართულება მიზანში სამართის ნომერმა უნდა მისცეს ზარბაზნის ტანზე, დამმიზნებელის ბრძანების ცდა საჭირო არ არის.

გ) გადმოსწიოს პატარა ფარი (დიაფრაგმა) სამიზნო მილისა და მიიყვანოს სამიზნო მილის თმების ჯვა-

რედინი მიზანზე, მარჯვენა ხელის მოქმედებით ასაწევ-
დასაწევ მექანიზმზე, მარჯვენა ხელის კი -მოსატრიალე-
ბელ მექანიზმზე.

2. ამრეკველით:

ა) დააყენონ ამრეკველი (I)-ზე და კუთხისაზომი 30 --
(II)-ზე ან განკარგულბულ რიცხვზე.

ბ) ჩამოუშვან ფარის ზევითა ნაწილი.

გ) შემდეგში უნდა იმოქმედონ ისე, როგორც ნა-
ჩვენებია სამიზნო მილით დამიზნებაში, ამრეკველის ჯვა-
რედინის მიყენებით მომართვის წერტილზე.

დამიზნებულ ზარბაზნის აღნიშვნა.

აღნიშვნის წერტილი გვაქვს

ა) პანორამის ოკულარში გახედვით ერთად მოათა-
ვსონ ამრეკველის ვერტიკალური ხაზი და აღნიშვნის წე-
რტილი იმ გვარივე მოქმედებით, როგორც კუთხისაზო-
მის დაყენების დროს: ჯერ ამრეკველის მოტრიალებით.
შემდეგ კი დაფის ტრიალით.

ბ) მოიყვანონ თარაზოს ბურცი შუაგულ მდებარეობაში თარაზოს დაფის ტრიალით.

გ) ხმამაღლა წაიკითხონ კუთხისაზომის და თარაზოს მიღებული დაყენებანი.

აღნიშვნის წერტილი არა გვაქვს.

ზარბაზნის დამიზნების შეუშლელად:

ა) დააყენონ ზარბაზნის უკან სარი, რაც შეიძლება მოშორებით ზარბაზნისაგან.

ბ) აღინიშნონ სარზე.

გ) აღნიშნონ ადგილი საომარ თვლები მდებარეობისა.

პანორამის შეღება ხამიზნოს საპანორამო ბუდეში და აშოღება.

შ ე დ ე ბ ა .

ა) მოუშვან ბულს ქახრაკი საპანორამო ბუდის მოსქელებულში.

ბ) მარჯვენა ხელი მოჰკიდონ პანორამის ზევითა ნაწილს.

გ) მარცხენა ხელით მოატრიალონ უარამდინ ბუდის საკეტი საათის ისრის მოძრაობის წინააღმდეგ.

დ) შესდონ პანორამა სამიზნოს საპანორამო ბუდეში ბაქანით მოსაქცევის ბუდეში.

ე) მოუშვან საკეტი.

ვ) მოუჭირონ უარამდის ბუდის ჭახრაკს საპანორამო ბუდის მოსქელებულში; ძალზე მოჭერა არ უნდა.

პანორამის ჩადების დროს კარგია იგი სუბუქად მოტრიალდეს ხელით ისე, რომ იმისი ბაქანი მოსქელებულას ბუდეში შესვლისას მიეკრას მის მარცხენა მხარეს ვიდრე ჭახრაკი მოეჭიროებოდეს.

ამოღება.

ა) მოუშვან ბუდის ჭახრაკი საპანორამო ბუდის მისქელებულში.

ბ) მარჯვენა ხელი მოჰკიდონ პანორამის ზევითა ნაწილს.

გ) მარცხენა ხელით მოატრიალონ უარამდის ბუდის საკეტი საათის ისრის მოძრაობის წინააღმდეგ.

დ) როცა საკეტის მოტრიალებით პანორამა ამოიწვევა, შემდეგ მარჯვენა ხელით ფრთხილად ამოიღონ იგი ბუდიდან ისე, რომ იმის ოკულარის მილი არ მოხედეს ბუდის საგუბარს; ამოღების დროს მარცხენა ხელის თითებით დაიმაგრონ ბუდის საკეტი გაწეულ მდგომარეობაში.

შენიშვნა. თუ მოსქელებულში ჭახრაკი პრუჟინისაა, მაშინ საშვალეა ა-ნი საჭირო არ არის.

პანორამის ჩალაგება ლაფეტთან მყოფ კუთში.

ა) დააყენონ კუთხისაზომი 00—00—ზე და ამრეკველი 0 ზე.

შენიშვნა. დაყენება უნდა შესრულებულ იყოს პანორამის ბუდიდან ამოღებამდის.

ბ) აიღონ პანორამა მარჯვენა ხელის მოკიდებით შუაგულში და ფრთხილად შესდონ კუთში კუთხისაზომით წინ ისე, რომ კუთხისაზომის დალაბანდი მოუვიდეს ქვეით, ბუდის თავზე კალაპოტის წიბოებს შორის.

გ) პანორამის გადაწვევით კალაპოტზე და თვით კალაპოტის მიწვევით ყუთში, მიიყვანონ მთლად ჩანაწყოები ისე, რომ სახურავი დაიხუროს სულ ცოტა ძალის ხმარებით.

დ) დახურონ ყუთის სახურავი, ჩამოაცვან არყუში სარაზის და მიატრიალონ სარაზი.

გაღება და დახურვა ყუთის და წინალის კოლოფისა.

გ ა ლ ე ბ ა .

ა) მიატრიალონ სარაზი საკეტისა მალლა, არყუშის ამოჭრილ ადგილის პირდაპირ.

ბ) მოაცალონ სარაზის არყუში.

გ) გადაადგონ კარი უკან თასმის მარყუშით.

დახურვა:

სრულდება უკან დაბრუნებითი წესით.

ამოღება და შეღება ლანკანისა.

ა მ ო ლ ე ბ ა .

ა) მარჯვენა ხელის თითით დააწვენენ ლანკანის ენის სადგნობს; გამოიყვანონ ენა ბუღის კედელში ამოჭრილ ადგილიდან.

ბ) როგორც კი ლანკანი დაძრული იქნება ადგილიდან, ჩამოუშვან ენა.

შ ე დ ე ბ ა .

ა) შესდონ ლანკანი ბუდეში იმ მხარით, საიდანაც არა აქვს ენა.

ბ) დინჯად შესწიონ ლანკანი ბუდეში, სანამ ენა არ შეეარდება ბუდის კედელზე ამოჭრილ ადგილში. რისთვისაც შეწევის ბოლოში რამდენადმე მოუმატონ ლანკანზე დაწოლას.

ლანკანის გაღება და დახურვა,

გ ა ლ ე ბ ა .

ა) დააჭირონ კაუჭის თავს და გაანთავისუფლონ აზარმაცი.

ბ) გადაკეცონ აზარმაცი.

გ) გადაჰკეცონ სახურავები აქეთ იქით.

დ ა ხ უ რ ვ ა .

ა) გადმოკეცონ სახურავები ჯერ ციფრი 1 რო უზის, მერე ციფრი 2 რო უზის.

ლებით ნაჩვენები დანაყოფი არ გაჩერდება იუფშის მაჩვენებლის პირდაპირ.

გასაღებით დასაყენებლად:

ჩაუვდონ გასაღების ენები მოძრავ სამანძილო რგოლის ამოღრმავებულებში და მოიქცენ ისე, როგორც ხელით დაყენების დროს.

შედება ვაზნისა ზარბაზნის ღრუში და გამოღება.

შედება.

ა) მარცხენა ხელით აიღონ ვაზნა ყუმბარის შუაგულიდან, მარჯვენათი მასრის ძირიდან.

ბ) ყუმბარის შუაგულით დააყრდნონ ჩახურის ბუდის ქვეითა წიბოზე.

გ) მიიყვანონ ვაზნა სავაზნეში მარჯვენა ხელით იმდენად, რომ მასრის ძირი არ გამოლიოდეს სახაზინო ჩამონაკვეთის აქეთ.

ამოღება.

ა) გააღონ საკეტი, მოსჭიდონ მარცხენა ხელი ამოღებულ ვაზნის მასრით ძირს და თანასწორად გამოწვევით

ზარბაზნის ღრუდან მარჯვენა ხელი მოჰკიდონ ყუმბარის ქვეიდან.

ბ) დააყენონ ვაზნა მუხლზე და დაიმაგრონ ვაზნა ხელის ყუმბარაში მოვლებით.

საკეტის გაღება და დახურვა.

გ ა ლ ე ბ ა .

ტარის სახელურში ხელის მოკიდებით და მასზე დაწოლით, ხელის ერთი მოძრაობით მოატრიალონ ტარი უკანა და მარჯვენა მიმართულებით, ჩარჩოს, დაყრდნობამდის ამომგდებელის კალაპოტში.

ჩარჩო არ უნდა ხედებოდეს ღონივრად ამომგდებელს.

იმ შემთხვევებში, როცა საფრთხილო ჩაძირულია, საჭიროა მისი წინასწარ გამოწევა.

შენიშვნა. სამოსწავლო-მაცადინობის დროს და უტყვიო ვაზნით სროლის დროს უნდა საფრთხილო საკეტიდან ამოიღონ.

დ ა ხ უ რ ვ ა.

შეასრულონ ტაროს პირაქეთ მოძრაობით, რომელიც უნდა მოიყვანონ სახელურის კბილის სრულ შევარდნამდის საკეტის ჩარჩოს ბაქანს იქით.

საკეტის მოძრაობა უნდა იყოს თანასწორი და აუჩქარებელი; საკეტის რტყმევა ქედვით შემავალ მასრაზე დასაშვები არ არის.

სროლის წარმოება.

ა) ჩამოჰკრან ზონარს შეძლებისამებრ ზარბაზნის ღრუს მიმართულებით.

ბ) რა წამს გავარდება—გაუშვან ზონარს ხელი.

სამართის და საჯდომის გადაღება და გადმოკეცვა.

გ ა დ ა დ ე ბ ა.

ა) გადაღონ სამართი უკან.

ბ) მოატრილონ სარაზს ისე, რომ იგი შევიდეს კრონშტეინის ამოჭრილ ადგილებში.

გ ა დ მ ო კ ე ც ვ ა .

- ა) მოატრიალონ სარაზს ისე, რომ იგი გამოვიდეს კრონშტეინის ამოჭრილ ადგილებიდან.
- ბ) გადმოკეცონ სამართი წინ.

საჯდომის გადაკეცვა და გადმოკეცვა.

ა) მოჰკიდონ ორივე ხელი საჯდომის ზევითა ზოლს, ახლოს ღერძთან.

ბ) ასწიონ იგი მაღლა წვეტანების ბუდიდან გამოსვლამდის.

გ) მოატრიალონ საჯდომი წვეტანების მეორე ბუდეებში შევარდნამდის. **ფარის ზევითა და ქვეითა ნაწილების აწევა და ჩამოშვება.**

ზევითა ნაწილის აწევა.

- ა) მოატრიალონ ფარის წინა სარაზი.
- ბ) ასწიონ ფარი სანამ ურდულეები არ ჩამოეშვებიან ძირს.

ქვეითა ნაწილის ჩამოშვება.

- ა) მოატრიალონ თარის ქვეითა სარაზო (ამ დროს ზარბაზნის ტუჩს წინ არ გაუარონ).
- ბ) ჩამოუშვან თარი ძირს.

ჩამოშვება ზევითა ნაწილისა.

- ა) დააჭირონ თარს ხაზინის მხარეზე და ამავე დროს ასწიონ მარჯვენა და მარცხენა ურდულეები.
- ბ) თანასწორად ჩამოუშვან თარი.
- გ) დაჰკეტონ სარაზო.

ქვეითა ნაწილის აწევა.

- ა) ასწიონ თარი.
 - ბ) მოატრიალონ სარაზო (ამ დროს ზარბაზნის ტუჩს წინ არ გაუარონ).
-

დამატება II.

ზარბაზნიდან ჩარჩენილ შრაპნელის ¹⁾ გამოღების წესი

გამოიღონ ზარბაზნიდან მასრა და გამოძაძრონ შრაპ-
ნელი შემდეგის საშუალებით:

ძველმანს ზარბაზნის სავაზნეში სდებენ საკმაოდ
მოზრდილ დაკუმშულ და შემდეგ ხურავენ საკეტს.

ზარბაზნის ღრუში ტუჩიდან ფრთხილად შეჰყავთ
ზუმბა, რომლის თავსაც აქვს ამოჭრილობა ყუმბარის
ისრულ ნაწილის ფორმისამებრ და ტუჩიდან გამოჩრილ
ბოლოს ზუმბისას აბამენ თოკის შუა ნაწილს თვლების სო-
ლებზე. ზარბაზნის თანასწორ წაგორებით წინ, სჭიმავენ
ამ თოქს და ამ გზით დააქერენ ზუმბას ყუმბარის თავზე.
გამოგდებული ყუმბარა ეყრდნობა ძირით ქვეშ ამოდებულ

1) ჩარჩენილ ტრიტილის გრანატის გამოღებაც ამ წესით სწარ-
მოებს 2) თუ გაუბიციის ღრუში ჩარჩება ბომბი, ამფეთქებელი ნიშნით
არა „ყ. I. T.“ უნდა დაიცალოს სროლით.

ძონძს და ამნაირად არ ერტყმება მძაფრად. ამის შემდეგ უნდა ამოიღონ ზარბაზნიდან ზუჰჰა, გააღონ საკეტი და ზარბაზნიდან ყუმბარის ფრთხილად გამოღებით ჩადონ იგი ერთ-ერთ ცარიელ ლანკანში გატენილ მასრის ცალკე. მასრის ტუჩი უნდა მჭიდროდ. დაიცოს ძონძის ნახევით, რათა ზიდვის დროს წამალი არ გამოცვივდეს.

განკარგულების მაგალითები.

1. კუთხისაზომის და თარაზოს დაყენების განკარგულებანი **ყოველთვის იძლევა ორის რიცხვით**: პირველი ეკუთვნის პანორამის რგოლის ან თარაზოს რკალს, მეორე კი პანორამის ან თარაზოს დალაბანდს.

2. რიცხვი, რომელიც ეკუთვნის პანორამის ან თარაზოს დალაბანდებს იძლევა ყოველთვის ორის ციფრით (გარდა 0-ზე დაყენებისა).

მაგალითად:

კუთხის საზომი:

25 — 60 ოცდა თხუთმეტი — სამოცი.

40 — 05 ორმოცი — ნოლი ხუთი.

- 8—25 რვა—ოცდახუთი:
 0—90 ნოლი—ოთხმოცდა ათი.
 19— 0 ცხრამეტი ნოლი.

მარჯვნივ:

- 6— 0 ექვსი—ნოლი.
 0—75 ნოლი—სამოცდა თხუთმეტი.

მარცხნივ:

- 2—20 ორი—ოცდაათი.

გაიყოს ცეცხლი მარჯვენისაგან:

- 0—05 ნოლი—ნოლი ხუთი.

შეერთდეს ცეცხლი მარცხენასკენ:

- 0—25 ნოლი—ოცდა ხუთი.

თარაზო:

- 28—70 ოცდა რვა—სამოცდა ათი.
 30—05 ოცდა ათი—ნოლი ხუთი.

თარაზო მეტი:

0 — 30^წნოლი — ოცდაათი.

თარაზო ნაკლები:

0 — 08 ნოლი — ნოლი რვა:

1 — 10 ერთი — ათი.

1 — 0 ერთი — ნოლი.

ჰ. სამიზნოსა და მილის დაყენებას უგანკარგულებენ.
ა) 0-დან 50-მდე გამორიცხვით, ასიდან და ზევით
ერთი რიცხვით, შეერთებით.

მაგალითად: 25 — ოცდა ხუთი.

48 — ორმოცდა რვა.

100 — ასი.

სხვა და სხვა.

ბ) 50-დან 100-მდის — ციფრებით, გაყოფით.

მაგალითად:

55 — ხუთი — ხუთი.

80 — რვა — ნოლი.

98 — ცხრა — რვა.

სხვა და სხვა.

ს ა რ ჩ ე ვ ი .

განყოფილება I

სუბუქ ზარბაზანთან მოქმედება.

თავი I.	პირადი შემადგენლობის დათვლა და პიროვნებათა ადგილები, მუხ. 1—5	გვერდი 3
II.	ზარბაზნის მომზადება სროლისათვის, მუხ. 6	9
III.	სროლა მუხ. 7—19	”
	ზარბაზნის მდემარეობის აღნიშვნა	”
	გადასვლა პირდაპირი განცალკევებულზე, მუხ. 20—21	”
	კუთხისაზომის, თარაზოს, სამიზნოს და მილის დაყენების შეცვლა. მიზნის გამოცვლა. ყუმბარის გამოცვლა, მუხ. 22—25	”
	ზარბაზნის გამოცლა. სრული შეწყვეტა და დროებითი გაჩერება ცეცხლისა, მუხ. 26—27	13

IV. პირადი შემადგენლობის საფარი, მუხ.	გვერდი
28—30	27
V. შეცვლა დაკლებულ ნომრებისა (მოადგირეების დანიშვნა) მუხ. 31	29
VI. დასვენება და ნომრების შეგროვება, მუხ. 32—34	29

განყოფილება II.

გაუბისთან მოქმედება.

თავი I. პირადი შემადგენლობის დათვლა და პიროვნებათა ადგილები მუხ. 1—5	32
II. ზარბაზნის მომზადება სროლისთვის, მუხ. 6	38
III. სროლა მუხ. 7—12	41

განყოფილება III.

სწავლა შებმულ ზარბაზნით.

თავი I. პირადი და ცხენების შემადგენლობის დათვლა, შებმა, მუხ. 36—40	47
II. ზარბაზნის წესრიგები, მუხ. 41—44	49

III. ადგილები ჯარისკაცთა (ადგილზე) და- ლაგების და მოძრაობის, დროს მუხ. 45—48	გვერდი 50
IV. მოძრაობა შებმულ ზარბაზნისა, მუხ. 49—73	”
აღლიურები, მუხ. 49—50	”
განკარგულებანი, მუხ. 51—53	”
მოძრაობის დასაწყისი, მუხ. 54—59	”
ზარბაზნის გაჩერება, მუხ. 60—63	”
მოძრაობის მიმართულების შეცვლა, მუხ. 64—71	52
V. ზარბაზნის ან ყუთის შებმულობათა გა- დანაცვლება მოძრაობის წესრიგში, მუხ. 72—73	60
VI. ზარბაზნის გადასვლა მოძრაობის წეს- რიგიდან საომარ წესრიგზე და პირ- აქით მუხ. 74—89	”
საზოგადო წესები, მუხ. 74—79	”
დახვევა, მუხ. 80—83	”
მიყენებანი, მუხ. 84—89	62

VII. შეცვლა დაკლებულ ცხენიან ჯარისკაცებისა და ცხენების (მოადგილეების დანიშვნა), მუხ. 90 — 93	გვერდი 73
--	--------------

დამატებანი:

I. ზარბაზნთან მოქმედების შესრულება სამიზნო მოწყობილობის ნაწილების დაყენება	”
ზარბაზნის აღნიშვნა	”
პანორამის შედგება სამიზნოს საპანორამო ბუდეში და გამოღება	”
პანორამის ჩალაგება ლაფეტთან მყოფ ყუთში	”
გაღება და დახურვა ყუთისა და წინა-ლის კოლოფისა	”
გამოღება და შედგება ლანკანისა	”
გაღება და დახურვა ლანკანისა	”
გამოღება ვაზნისა ლანკანიდან, დაჭერა ვაზნისა და მისი შედგება ლანკანში	”
შრაპნელის მილის მომზადება	”

შედება ვაზნისა ზარბაზნის ღრუში და გამოღება	„
გაღება და დახურვა საკეტისა	„
გადაღება და გადმოკეცვა სამართისა და საჯდომისა	„
აწევა და ჩამოშვება თარის ზევეთა და ქვეითა ნაწილებისა	75
II. ზარბაზნიდან ჩარჩენილ შრაპნელის გამოღების წესი	93
III. განკარგულებათა მაგალითები	94

ლექსიკონი.

ამომყრელი	выбрасыватель
ამოჭრილი ადგილი	вырѣзь
ამრეკველი	отражатель
ამფეთქებელი	взрыватель
ასაწევ დასაწევი მექანიზმი	подъемный механизмъ
აღნიშვნა	отмѣчание
აღსანიშნავი წერტილი	точка отмѣтки
აღსასრულებელი განკარგუ- ლება	исполнительная команда
აწვა	осѣчка
ბაქანი	выступъ
ბერკეტი	рычагъ
ბურღი	винтъ
ბურცი	пузырекъ
გადასაყვანი	отводка

გათაეება	отбой
გამოუშვი	выпрямай
გამტენი	заряжающій
განცალკეეებული დამიზნება	раздѣльное прицѣливаніе
გასაღების ენა	бородка ключа
გასროლა	выстрѣлъ
გაჯრა	размыканіе
დაბრკოლება	препятствіе
დაკუნწული	свернутый въ комокъ
დამიზნება	прицѣливаніе
დალაბანდი	барабанъ
დამმიზნებელი	наводчикъ
დამყენებელი	установщикъ
დანაყოფი	дѣленіе
დახევა	отъѣздъ
დატარული პოზიცია	закрытая позиція
დაცემაზე	на ударъ
დაცურების შეწყვეტა	прекращеніе отката
დაყრდნობა	опираніе
ეზ	защелка

ვაზნა	патронъ
ზარბაზნის დაცლა	разряжаніе орудіе
ზარბაზნის ნაცვალი	орудійный фейерверкеръ
ზოლი	полоса
ზონარი	шнуръ
ზუმბა	протиральникъ
ზურგა	тыль
თანასწორად	плавно
თარაზო	уровень
თასმის მარყუში	ременная петля
თვალთახედვის არე	поле зрѣнія
თეფში	тарель
ირველივ მობრუნება	круговой поворотъ
ისარი	стрѣла
ისრული	оживальщій
კალაპოტი	колодка
კანკილი	подставка
კაუჭა	крючокъ
კვალი	борозда, канавка
კედარო	фронтъ

კეფაში	въ затылокъ
კოლოფი	коробъ
კუთენილება	принадлежность
კუთხისაზომი	угломѣръ
ლატანი	дышло
ლანკანი	лотокъ
მაზარა	шишель
მარყუში	петля
მაალობელი დახევა	ближнiй отъѣздъ
მაჩვენებელი	указатель
მეთაური შემბულობა	головная запряжка
მემასრე	гильзовый
მესაკეტე	замковый
მესამართე	правильный
მეცხენოსნე	ѣздовой
მილი	трубка
მიზნის არე	участокъ цѣли
მისქელებული	приливъ
მიყენება	подъѣздъ
მიწვლა	питанiе (подача снарядовъ

მიჯრა	смыканіе
მოადგილე	замѣститель
მოისაქმე	оправиться
მომართვა	наводка
მომართულ ზარბაზნის მდგომარეობის აღნიშვნა	отмѣчаніе положенія наведеннаго оружія
მოსატრიალებელი მექანიზმი	поворотный механизмъ
მოდრაობა	движеніе
მოდრავი მიზანი	подвижная цѣль
მხრით შემოსვლა	заѣздъ плечомъ
მძაფრი მობრუნება	крутой поворотъ
მწკრივი	шеренга
ნაადრევად გასკდომა	преждевременный разрывъ
ნიბიჯი	шагъ
ნახევრად მობრუნება	полуоборотъ
ნიადაგი	грунтъ, почва
პარკი	паркъ
პირდაპირი მომართვა	прямая наводка
პლაკა	планка
რგოლი	кольцо

რიგრიგად	по очередно
რკალი	дуга
საბრძოლო წესრიგი	боевой порядокъ
სადგნობი რკალი	канавка для упора
სადგნობისთვის	для упора
საეზენე	патроникъ
საველე ზარბაზანი	полевое орудіе
საკეტი	замокъ
საკმაოდ მოზრდილი	довольно большой
სამანძილო მილი	дистанціонная трубка
სამართი	правило
სამართის გადაღება	закидываніе правила
სამატი	напильникъ
სამბური	постромка
სამიზნო	прицѣль
სამიზნო მოწყობილება	прицѣльное приспособленіе
სამუხლე	подколѣнникъ
სანგარი	окопъ
სარაზო	завертка
სარი	вѣха

სასროლად	къ бою
სათარებელი თარის ფანჯრისა	заслонка окна щиа
სათარის თხემი	гребень закрытія
სათრთხილო	предохранитель
სახნისი	сошникъ
საძირე	коренной
საშუალო მდგომარეობა	срединное положеніе
საყევარი	уносъ
საჭერეტი მილი	визирная трубка
საჭერი	поручень
სწორედ	точно
სოლი	спица
სოლინარი	втулка
სუბუქი ზარბაზანი	легкое орудіе
ტაბიკი	шворень
ტაბიკის კინკილაკი	шворневой ¹ ключъ
ტლანქი მიმართულება	грубое направленіе
ტუჩი	дуло
უარამდე	до отказа
უკან დაცურება	откаты
უნაგრიანი	подсѣдельный

ურდული	засовъ
უსწორ-მასწორი ადგილობა	пересѣченная мѣстность
უტყეო ვაზნა	холостой патронъ
ფარაჯა	шинель
ფარგლებში	въ предѣлахъ
ფარი	щитъ
ფარღიათი	щель
ფრთა	флангъ большой части
ლერძი	стержень, ось
ლრუ	каналъ
ყუმბარის ყუთი	зарядный ящикъ
ყუმბარის გამძღოლი	ящичный вожатый
შემბა	запряганіе
შემბულობა	запряжки
შევარდნა	заскакиваніе
შეეფარე	закройся
შესდექ	стой
შეფერხებული გასროლა	затяжной выстрѣлъ
შეუფერხებელი	безъ задержки
ჩამონაკვეთი	срѣзь
ჩამოხტი	сдѣзай
ჩარჩენილი	застрявшій
ჩარჩო	рама
ჩახური	поршень